

550 collated

BIBEKACHURAMANI

BY

SANKARACHARYA.

EDITED BY

JIBANANDA VIDYASAGARA B. A.

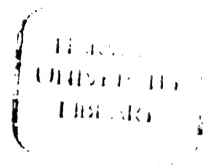
Calcutta :

PRINTED AT THE DWEIPAYANA PRESS.

1872.

*To be had from Pandit Jibananda Vidyasagara B. A. Govt.
Sanskrit College of Calcutta.*

Ind L 3250.10

ओं तत् सत् ।

विवेकचूडामणिः ।

सर्ववेदान्तसिद्धान्तगोचरं तमगोचरम् ।
गोविन्दं परमानन्दं सद्गुरुं प्रणतोऽस्म्यहम् ॥ १ ॥
जन्तूनां नरजन्म दुर्लभमतः पुंस्त्वं ततो विप्रता
तस्माद्दैविकधर्ममार्गपरता विद्वत्त्वमस्मात् परम् ।
आत्मानात्मविवेचनं खलुभवो ब्रह्मात्मना संस्थिति-
रुक्तिर्नो ब्रतजन्मकोटिसुकृतैः पुण्यैर्विना लभ्यते ॥ २ ॥
दुर्लभं यद्यमेवैतत् देवानुग्रहहेतुकम् ।
मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं महापुरुषसंश्रयः ॥ ३ ॥
खब्ध्वा कथञ्चिन्नरजन्म दुर्लभं
तत्रापि पुंस्त्वं श्रुतिपारदर्शनम् ।
यस्मात्प्रमुक्तौ न यतेत मूढधीः
स ह्यात्महा खं विनिहन्त्यसद्ग्रहात् ॥ ४ ॥
इतः को ? न्वसि मूढात्मा यस्तु स्वार्थं प्रमाद्यति ।
दुर्लभं मानुषं देहं प्राप्य तत्रापि पौरुषम् ॥ ५ ॥
वदन्तु शास्त्राणि यजन्तु देवान्
कुर्वन्तु कर्माणि भजन्तु देवताः ।

आत्मैक्यबोधेन विनापि मुक्ति-

र्न सिद्ध्यति ब्रह्मज्ञतान्तरेऽपि ॥ ६ ॥

अमृतत्वस्य नाग्राप्तिरित्येव हि श्रुतिः ।

ब्रवीति कर्मणो मुक्तेरहेतुत्वं स्फुटं यतः ॥ ७ ॥

अतो विसृज्यै प्रयतेन विद्वान्

संन्यस्तवाङ्मार्थसुखस्पृहः सन् ।

सन्तं महान्तं समुपेत्य देविकं

तेनोपदिष्टार्थसमाहितात्मा ॥ ८ ॥

उद्धरेदात्मनात्मानं भग्नं संसारवारिधौ ।

योगाद्ब्रह्ममासाद्य सम्यग्दर्शननिष्ठया ॥ ९ ॥

संन्यस्य सर्वकर्मणि भवबन्धविसृक्तये ।

यत्नतां पण्डितैर्धीरेरात्माभ्यास उपस्थितैः ॥ १० ॥

चित्तस्य शुद्धये कर्म न तु वस्तुफलभये ।

वस्तुसिद्धिर्विचारेण न किञ्चित् कर्मकोटिभिः ॥ ११ ॥

सम्यग्बिचारतः सिद्धा रज्जुतत्त्वावधारणा ।

आन्तोदितमहासर्पभयदुःखविनाशिनौ ॥ १२ ॥

अर्थस्य निश्चयो दृष्टो विचारेण हितोक्तिः ।

न ज्ञानेन न दानेन प्राणायामश्रुतेन वा ॥ १३ ॥

अधिकारिणमाग्रासे फलसिद्धिर्विशेषतः ।

उपाया देवकालाद्याः सन्ध्यादिन् सहकारिणः ॥ १४ ॥

अतो विचारः कर्तव्यो जिज्ञासोरात्मवस्तुनः ।

समासाद्य दयादिभ्युं गुरुं ब्रह्मविदुत्तमम् ॥ १५ ॥

विवेकचूडामणिः ।

३

मेधावी पुरुषो विद्वानूहापोहविचक्षणः ।
अधिकाख्यात्मविद्याथामुक्तलक्षणलक्षितः ॥ १६ ॥
विवेकिनी विरक्तस्य ब्रमादिगुणभालिनः ।
मुमुक्षोरेव हि ब्रह्मजिज्ञासायोग्यता मता ॥ १७ ॥
साधनान्यत्र चत्वारि कथितानि मनीषिभिः ।
यषु सत्स्वेव सन्निष्ठा यदभावे न सिद्ध्यति ॥ १८ ॥
आदौ नित्यानित्यवस्तुविवेकः परिगण्यते ।
इहामुत्र फलभोगविरागश्चदनन्तरम् ॥ १९ ॥
ब्रमादिषट्कसम्पत्तिर्मुमुक्षुत्वमिति स्फुटम् ।
ब्रह्म सत्यं जगन्मित्येवंरूपो विनिश्चयः ॥ २० ॥
सोऽयं नित्यानित्यवस्तुविवेकः समुदाहृतः ।
तद्देहाद्यं जिज्ञासा या दर्शनश्रवणादिभिः ॥ २१ ॥
देहादिब्रह्मपर्यन्ते ह्यनित्ये भोगवस्तुनि ।
विरज्य विषयप्राताद्दोषदृष्ट्या मुहुर्मुहुः ॥ २२ ॥
खलक्ष्ये नियतावस्था मनसः ब्रम उच्यते ।
विषयेभ्यः परावर्त्य स्थापनं खलुगोलके ॥ २३ ॥
उभयेषामिन्द्रियाणां स दमः परिकीर्तितः ।
वाह्यानालम्बनं वृत्तेरेषोपरतिरुक्तमा ॥ २४ ॥
सहनं सर्वदुःखानामप्रतीकारपूर्वकम् ।
चिन्ताविलापरहितं सा तितिचा निगद्यते ॥ २५ ॥
शास्त्रस्य गुरुवाक्यस्य सत्यबुद्धावधारणम् ।
सा श्रद्धा कथिता सन्निर्यया वस्तुपलभ्यते ॥ २६ ॥

सर्वदा स्थापनं बुद्धेः श्रद्धेः ब्रह्मणि सर्वदा ।
 तत्समाधानमित्युक्तं न तु चित्तस्य लालनम् ॥ २७ ॥
 अहङ्कारादिदेहान्तान् बन्धानज्ञानकल्पितान् ।
 स्वरूपपावर्धनेन मोक्तुमिच्छा समुद्युता ॥ २८ ॥
 मन्दमध्यमरूपापि वैराग्येण, ब्रमादिना, ।
 प्रसादेन, गुरोः सेचं प्रवृद्धा स्रवते फलम् ॥ २९ ॥
 वैराग्यञ्च समुद्युतं तीव्रं यस्य तु विद्यते ।
 तस्मिन्नेवार्थवन्तः स्युः फलवन्तः ब्रमादयः ॥ ३० ॥
 एतयोर्मन्दता यत्र विरक्तत्वसमुच्चयोः ।
 मरौ क्षणवत् तत्र ब्रमादेर्भानमाचता ॥ ३१ ॥
 मोक्षकारणसामग्र्यां भक्तिरेव गरीयसी ।
 स्वरूपानुसन्धानं भक्तिरित्यभिधीयते ॥ ३२ ॥
 स्वात्मतत्त्वानुसन्धानं भक्तिरित्यपरे जगुः ।
 उक्तसाधनसम्पन्नस्तत्त्वजिज्ञासुरात्मनः ॥ ३३ ॥
 उपवीदेत् गुरुं प्राञ्चं यस्मात् बन्धविमोक्षणम् ।
 श्रोत्रियोऽष्टजिनोऽकामहतो यो ब्रह्मचित्तमः ॥ ३४ ॥
 ब्रह्मण्युपरतः भ्रान्तो निरिन्धन इवानलः ।
 अहेतुकदद्याद्विन्धुर्बन्धुरानमतां सताम् ॥ ३५ ॥
 तमाराध्य गुरुं भक्त्या ब्रह्मप्रसन्नसेवने ।
 प्रसन्नं तमनुप्राप्य पृच्छेज्ज्ञातव्यसात्मनः ॥ ३६ ॥
 स्वामिन्नमस्ते नतलोकवन्धो ! !
 कारुण्यसिन्धो पतितं भवान्नौ ।

मामुद्धरात्मीयकटाक्षदृष्ट्या

अज्वातिकारुण्यसुधाभिवृष्ट्या । १७ ।

दुर्वारसंसारदवाग्नितप्तं

दोषूयमानं दुरदृष्टवातैः ।

भीतं प्रपन्नं परिपाहि मृत्योः

अरण्यमन्यत् घदहं न जाने ॥ १८ ॥

ग्रान्ता महान्तो निवसन्ति सन्तो

वसन्तवस्त्रोक्कहितं वरन्तः ।

तीर्णाः स्वयं भीमभगार्णवं जना

न हेतुनाऽन्यानपि तारयन्तः ॥ १९ ॥

अयं स्वभावः स्वत एव यत् पर-

अमापनोदप्रवणं महात्मनाम् ।

सुधांशुरेष स्वयमर्ककर्म-

प्रभाभितप्ताभवति चित्तिं क्लिप्तं ॥ ४० ॥

ब्रह्मानन्दरसानुभूतिकलितैः पूतैः सुग्रीतैर्युतै-

र्युग्मत्वाक्कलशोष्णितैः अतिसुखैर्वाक्यामृतैः सेव्यैः ।

सन्तप्तं भवतापदावदहनज्वालाभिरेनं प्रभो !

धन्यासो भवदीक्षणक्षणगतेः पात्रीकृताः स्त्रीकृताः ॥ ४१ ॥

कथं ? तरयं भवसिन्धुमेतं

का ? वा गतिर्मे कतमोऽस्त्वपायः ? ।

जाने न किञ्चित् कृपयाव मां प्रभो ?

संसारदुःखचतिमातनुष्य ॥ ४२ ॥

तथा वदन्तं शरणागतं स्वं
 संसारदावानलतापतप्तम् ।
 निरीक्ष्य कारुण्यरसार्द्रहृत्वा
 दद्यादभीतिं सद्यसा महात्मा ॥ ४३ ॥
 विद्वान् स तस्मात्प्रपन्नमयीयुषे
 मुमुक्षवे साधु यथोक्तकारिणे ।
 प्रशान्तचित्ताय ब्रह्मान्विताय
 तत्त्वोपदेशं कथयेत् कुर्व्यात् ॥ ४४ ॥
 मा भैष्ट विहंसस्व तापसप्राप्तः
 संसारमिन्द्रोक्षरणेऽख्युपायः ।
 येनैव याता यतयोऽस्य पारं
 तमेव मार्गं तत्र निर्दिश्यामि ॥ ४५ ॥
 अख्युपायो महान् कश्चित् संसारभयनाहतः ।
 तेन तीर्त्वा भन्नालोधिं परमात्मन्युपस्थसि ॥ ४६ ॥
 वेदान्तार्थविविशारेण ज्ञायते ज्ञानकुत्तमम् ।
 तेनात्मनिकसंसारदुःखनाशो भवत्ययम् ॥ ४७ ॥
 अज्ञाभक्तिभ्रान्तयोगात्मसुखी-
 र्मुक्तेर्हेतून् वक्ति साक्षात् अनेगीः ।
 यो वा एतेष्वेव तिष्ठत्यमुष्ण
 मोक्षोऽविद्याकल्पिताद्देहवन्मात् ॥ ४८ ॥
 अज्ञानयोगात् परमात्मनस्तव
 ज्ञानात्मबन्धस्त एव संसृतिः ।

विवेकचूडामणिः ।

७

तयोर्विवेकोदितबोधवज्रि-

रज्ञानकार्थं प्रदहेत् समूलम् ॥ ४९ ॥

अथ उवाच ।

कृपया श्रूयतां स्वामिन् । प्रश्नोऽयं क्रियते मया ।

यदुत्तरमहं श्रुत्वा कृतार्थः स्यां भवन्मुखात् ॥ ५० ॥

को नाम बन्धः ? कथमेव आगतः ?

कथं प्रतिष्ठास्य ? कथं विमोक्षः ? ।

कोऽसावनात्मा ? परमः क आत्मा ?

तयोर्विवेकः कथमेतदुच्यताम् ॥ ५१ ॥

श्रीगुरुवाच ।

धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पावितं ते कुलं त्वया ।

यदविद्योबन्धमुक्त्वा ब्रह्मीभवितुमिच्छसि ॥ ५२ ॥

अणमोचनकर्तारः पितुः सन्ति सुतादयः ।

बन्धमोचनकर्ता तु स्रष्टादन्यो न कश्चन ॥ ५३ ॥

नक्षकन्यस्तभारादेर्दुःखमन्यैर्निवार्यते ।

शुधादिकृतदुःखन्तु विना स्वेन न केनचित् ॥ ५४ ॥

पथ्यमौषधसेवा च क्रियते येन रोगिणा ।

आरोग्यसिद्धिर्ह्येतास्य नाभ्याशुहितकर्मणा ॥ ५५ ॥

वस्तुस्वरूपं स्फुटबोधश्चक्षुषा

स्वेनैव वेद्यं न तु पण्डितेन ।

चन्द्रस्वरूपं निजचक्षुषैव

ज्ञातव्यमन्यैरवगम्यते किम् ? ॥ ५६ ॥

अविद्याकामकर्मादि पाशबन्धं विमोचितुम्
 कः ब्रह्मयाहिनात्मानं कल्पकोटिघ्नतरपि ? ॥ ५७ ॥
 न योगेन न सांख्येन कर्मणा नो न विद्यया ।
 ब्रह्मात्मैकत्वबोधेन मोक्षः सिद्ध्यति नान्यथा ॥ ५८ ॥
 वीणाया रूपसौन्दर्यं तन्मयीवादनसौष्ठवम् ।
 प्रजारश्चनमालं तन्न सामान्याय कल्पते ॥ ५९ ॥
 वाग् वैश्वरी ब्रह्मसूरी ब्राह्मव्याख्यानकौशलम् ।
 वैदुष्यं विदुषां तद्बहुक्तये न तु मुक्तये ॥ ६० ॥
 अविज्ञाते परे तत्त्वे ब्राह्माधीतिष्ठ निष्कला ।
 विज्ञातेऽपि परे तत्त्वे ब्राह्माधीतिष्ठ निष्कला ॥ ६१ ॥
 ब्रह्मज्ञानं मन्त्रारण्यं चित्तधमन्यकारणम् ।
 अतः प्रयत्नात् ज्ञातव्यं तत्त्वज्ञात् तत्त्वमात्मनः ॥ ६२ ॥
 अज्ञानवर्षदृष्ट्य ब्रह्मज्ञानौषधं विना ।
 किमु वेदैश्च ब्राह्मैश्च ? किमु मन्त्रैः किमौषधैः ? ॥ ६३ ॥
 न गच्छति विना पानं व्याधिरौषधब्रह्मतः ।
 विना परोक्षानुभवं ब्रह्मब्रह्मैर्न मुच्यते ॥ ६४ ॥
 अकृत्वा हृद्यनिलयमज्ञात्वा तत्त्वमात्मनः ।
 बाह्यब्रह्मैः कुतो मुक्तिः ? इक्ष्तिमात्रफलैर्नृणाम् ॥ ६५ ॥
 अकृत्वा ब्रह्मसंहारमगत्याखिलभूत्रियम् ।
 राजाहमिति ब्रह्माप्नो राजा भवितुमर्हति ॥ ६६ ॥
 आप्नोक्तिं खननं तथोपरि त्रिलायुत्कर्षणं स्वीकृतं
 निःक्षेपः समपेक्षते न हि वहिः ब्रह्मैस्तु निर्गच्छति ।

तद्वद् ब्रह्मविदोपदेशमननध्यानादिभिर्लभ्यते
मायाकार्यतिरोहितं स्वममलं तत्त्वं न दुर्युक्तिभिः ॥६७॥

तस्मात् सर्वप्रयत्नेन भवबन्धविमुक्तये ।

खैरेव धनः कर्त्तव्यो रोगादाविव पण्डितैः ॥६८॥

यस्त्वयाद्य कृतः प्रश्नो वरीयाच्छास्त्रविश्रुतः ।

सुखप्राप्त्यो निगूढार्थो ज्ञातव्यश्च मुमुक्षुभिः ॥६९॥

शृणुष्ववहितो विद्वन् ! यन्मया समुदीर्यते ।

तदेतच्छ्रवणात् सत्यो भवबन्धाहिमोक्ष्यसे ॥ ७० ॥

मोक्षस्य हेतुः प्रथमो निगद्यते

वैराग्यमत्यन्तमनित्यवस्तुषु ।

ततः ब्रह्मचापि दमस्ति तिष्ठा

न्यासः प्रसक्ताखिलकर्म्मणां शृणु ॥ ७१ ॥

ततः श्रुतिस्तन्मननं सतत्त्वध्यानं चिरं नित्यनिरन्तरं मुनेः ।

ततो विकल्पं परमेत्य विद्वानिहैव निर्व्याणसुखं समृच्छति ॥७२॥

यद् बोद्धव्यं तवेदानीमात्मानात्मविवेचनम् ।

तदुच्यते मया सम्यक् श्रुत्वात्मन्यवधारय ॥७३॥

मज्जास्थिमेदःपलरक्तचर्मत्वगाङ्गयैर्धातुभिरेभिरन्वितम् ।

पादोरुवक्षोभुजवृष्टमस्तकैरङ्गैरुपाङ्गैरुपयुक्तमेतत् ॥७४॥

अहं ममेति प्रथितं शरीरं मोहास्पदं स्थूलमितीर्यते बुधैः ।

नभोनभस्वहृदनाम्बुभूमयः सूक्ष्मानि भूताति भवन्ति तानि ॥७५॥

परस्परं शैर्मिलितानि भूत्वा सूक्ष्मानि च स्थूलशरीरहेतवः ।

मात्रास्तदीया विषया भवन्ति शब्दादयः पञ्च सुखाद्यभोक्तुः ॥७६॥

य एषु मूढा विषयेषु बद्धा रागोदपाशेन सुदुर्दमेन ।
 आद्यान्ति निर्व्यान्यध ऊर्ध्वमुच्चैः स्वकर्मादूतेन जनेन नीताः ॥७७॥
 ब्रह्मादिभिः पञ्चभिरेव पञ्च पञ्चत्वमायुः स्वगुणेन बद्धाः ।
 कुरङ्गमातङ्गपतङ्गमीनभृङ्गा, नरः पञ्चभिरक्षितः किम् ? ॥७८॥
 दोषेण तीव्रो विषयः कृष्णसर्पविवादपि ।
 विषं निहन्ति भोक्तारं द्रष्टारं चक्षुषाप्ययम् ॥७९॥
 विषयाग्रा मद्वापाग्रात् यो विमुक्तः सुदुस्वजात् ।
 स एव कल्पते मुक्तैः नान्यः षट्त्रयास्त्रवेद्यपि ॥८०॥
 आपातवैराग्यवतो मुमुक्षून्
 भवाभिपारं प्रतिधातुमुद्यतान् ।
 आग्राग्रहो मज्जयतेऽन्तराले
 निगृह्य कण्ठे विनिवर्त्य वेगात् ॥८१॥
 विषयाख्यग्रहो येन सुविरक्तसिना हतः ।
 स गच्छति भवान्मोक्षेः पारं प्रत्यूहवर्जितः ॥८२॥
 विषमविषयमार्गेर्गच्छतो नष्टबुद्धेः
 प्रतिपदमभिधातो मृत्युरप्येष सिद्धिः ।
 हितसुजनगुरुत्वा गच्छतः स्वस्य युक्ता
 प्रभवति फलसिद्धिः सत्यमित्थेव सिद्धिः ॥८३॥
 मोक्षस्य काङ्क्षा यदि वै तवास्ति
 त्यजातिदूराहिषयान् विषं यथा ।
 पीयूषवत्तोषदद्याच्चमार्जव-
 प्रशान्तिदान्तीर्भज नित्यमादरात् ॥ ८४ ॥

विवेकचूडामणिः

अनुक्षणं यत् परिहृत्य कृतमनाद्यविद्याकृतबन्धेनोद्यमः

देहः परार्थोऽयममुष्य पोषणे यः सज्जते स्वस्वमनेन हन्ति ॥ ८५ ॥

शरीरपोषणार्थं सन् य आत्मानं दिदृक्षति ।

ग्राहं दाहधिया दत्त्वा नदीं तर्तुं स गच्छति ॥ ८६ ॥

मोह एव महामृत्युर्मुक्षोर्वपुरादिषु ।

मोहो विनिर्जितो येन स मुक्तिपदमर्हति ॥ ८७ ॥

मोहं जहि महामृत्युं देहदारासुतादिषु ।

यं जित्वा मुनयो यान्ति तदिष्णोः परमं पदम् ॥ ८८ ॥

त्वग्मांसरुधिरश्चायुमेदोमज्जास्थिसंकुलम् ।

पूर्णं मूत्रपुरीषाभ्यां स्थूलं निन्द्यमिदं वपुः ॥ ८९ ॥

पञ्चीकृतेभ्यो भूतेभ्यः स्थूलेभ्यः पूर्वकर्माणां ।

समुत्पन्नमिदं स्थूलं भोगायतनमात्मनः ।

अवस्था जागरस्य स्थूलार्थानुभवो यतः ॥ ९० ॥

वाद्येन्द्रियैः स्थूलपदार्थसेवां

सक्चन्दनस्त्रादिविचित्ररूपाम् ।

करोति जीवः स्वयमेतदात्मना

तस्मात् प्रशस्तिर्वपुषोऽस्य जागरे ॥ ९१ ॥

सर्वोऽपि वाद्य संसारः पुरुषस्य यदाश्रयः ।

विद्धि देहमिदं स्थूलं गृहवत् गृहमेधिनः ॥ ९२ ॥

स्थूलस्य सम्भवजरामरणानि धर्माः

स्त्रीत्यादयो बहुविधा शिशुनाद्यवस्था ।

वर्णाश्रमादिनियमा बहुधामयाः स्युः

वंकचूडामणिः ।

पूजावमानबहुमानसुखा विमेषाः ॥ ८१ ॥

मुद्गीन्द्रियाणि अवयवं त्वगधिष्ठाणञ्च जिह्वा विषयावबोधनात् ।

वाक्पाणिपादा गुदमध्यपङ्खः कर्मान्द्रियाणि प्रवशेन कर्मासु ॥ ८४ ॥

निगद्यतेऽन्तःकरणं मनो धी-

रहंकृतिचित्तमिति स्ववृत्तिभिः ।

मनस्तु संकल्पविकल्पनादिभि-

र्बुद्धिः पदार्थाध्ववसायधर्मातः ॥ ८५ ॥

अज्ञाभिमानादज्ञमित्यहंकृतिः ।

स्वार्थानुसन्धानगुणेन चित्तम् ॥ ८६ ॥

प्राणापानव्यानोदानसमाना भवत्यसौ प्राणः ।

स्वयमेव वृत्तिभेदाद्विकृतिभेदात् सुवर्णसंज्ञितादिवत् ॥ ८७ ॥

वागादिपञ्च अवणादिपञ्च

प्राणादिपञ्चाब्धसुष्ठानि पञ्च ।

मुद्गाद्यविद्यापि च क्लामकर्माणी

पुर्यष्टकं सूक्ष्मरीरमाहुः ॥ ८८ ॥

इदं गरीरं गृण सूक्ष्मसंज्ञितं

लिङ्गत्वपञ्चीकृतभूतसम्भवम् ।

सवासनं कर्मफलानुभावकं

स्वाज्ञानतोऽनादिरुपाधिरात्मनः ॥ ८९ ॥

स्वप्नो भवत्यस्य विभक्त्यवस्था

स्वमात्रशेषेण विभाति यत्न ।

स्वप्ने तु बुद्धिः स्वयमेव जाग्रत्-

कालीननानाविधवाचनाभिः ॥ १०० ॥

कर्त्तादिभावं प्रतिपद्य राजते

यत् स्वयं भाति स्यात् परात्मा ।

धीमात्रकीपाधिरशेषसाक्षी

न लिप्यते तत्कृतकर्माशेषैः ॥ १०१ ॥

यस्मादसङ्गस्ततएव कर्माभिर्न लिप्यते किञ्चिदुपाधिना कृतैः ।

सर्वव्यापृतिकरणं लिङ्गमिदं स्याच्चिदात्मनः पुंसः ।

वाग्नादिकमिव तच्छास्त्रेनैवात्मा भवत्यसङ्गोऽयम् ॥ १०२ ॥

अन्धत्वमन्दत्वपटुत्वधर्माः

सौगुण्यवैगुण्यवशाद्धि चक्षुषः ।

वाधिर्धर्मकत्वमुख्यसाधैव

ओत्तादिधर्मा न तु वेत्तुरात्मनः ॥ १०३ ॥

उच्छ्वासनिश्वापविजृम्भणक्षुत्

प्रस्यन्दनाद्युत्क्रमणादिकाः क्रियाः ।

प्राणादिकर्माणि वदन्ति तज्ज्ञाः

प्राणस्य धर्मावगमनापिपासे ॥ १०४ ॥

अन्तःकरणमेतेषु चक्षुरादिषु वर्धयिषि ।

अहमित्यभिमानेन तिष्ठत्याभासतेऽज्ञसा ॥ १०५ ॥

अहङ्कारः स विज्ञेयः कर्त्ता भोक्ताभिमानीयम् ।

सत्त्वादिगुणयोगेन चावस्थानयमश्रुते ॥ १०६ ॥

विषयाणामागुक्छे सुखी दुःखी विपर्यये ।

सुखं दुःखश्च तद्वर्णः सदानन्दस्य नात्मनः ॥ १०७ ॥

आत्मार्षत्वेन हि प्रेषान् विषयो न स्वतः प्रियः ।
 स्वत एव हि सर्वेषामात्मा प्रियतमो यतः ॥ १०८ ॥
 तत आत्मा सदानन्दो नास्ति दुःखं कदाचन ।
 यत् सुषुप्तौ निर्विषय आत्मानन्दोऽनुभूयते ।
 श्रुतिः प्रत्यक्षमैश्वर्यसहमानञ्च जायति ॥ १०९ ॥

अव्यक्तनाम्नी परमेशशक्ति-

रत्नाद्यविद्या त्रिगुणात्मिका परा ।

कार्यानुमेया सुधिर्नैव साया

यथा जगत्सर्वमिदं प्रसूयते ॥ ११० ॥

सन्नाप्यसन्नाप्युभयात्मिका नो

भिन्नाप्यभिन्नाप्युभयात्मिका नो ।

सन्नाप्यनन्ना शुभयात्मिका नो

सद्वास्तुतानिर्म्बन्धनीयरूपा ॥ १११ ॥

शुद्धादयमश्रुविवोधनाभ्या

सर्पभ्रमो रज्जुविवेकतो यथा ।

रजस्तमः सत्वमिति प्रसिद्धा-

गुणा स्तदीयाः प्रथितेः स्वकार्यैः ॥ ११२ ॥

विशिष्यन्तीरजसः क्रियात्मिका

यतः प्रवृत्तिः प्रसूता पुराणी ।

रागादयोऽस्याः प्रभवन्ति नित्यं

दुःखादयो ये मनसोविकाराः ॥ ११३ ॥

कामः क्रोधोलोभदम्भाद्यसूया

ऽहङ्कारेण्योमत्तराद्यास्तु घोराः ।

धर्माएते राजसाः पुम्प्रवृत्ति-

र्यस्मादेषा तद्रजोबन्धहेतुः ॥ ११४ ॥

एषावृत्तिर्नाम तमोगुणस्य

शक्तिर्यथावस्त्ववभासतेऽन्यथा ।

सैषा निदानं पुरुषस्य संसृते-

र्विचेपशक्तेः प्रसरत्य हेतुः ॥ ११५ ॥

प्रज्ञावानपि पण्डितोऽपि चतुरोऽप्यत्यन्तसूक्ष्मात्मवृक्

व्यालीढस्तमसा न वेत्ति बन्धधा संबोधितोऽपि स्फुटम् ।

भ्रान्त्यारोपितमैव साधु कलयत्यालम्बते तद्गुणान्

हन्तासौ प्रबला दुरन्ततमसः शक्तिर्महत्यावृत्तिः ॥ ११६ ॥

अभावना वा विपरीतभावेना

सम्भावना विप्रतिपत्तिरस्याः ।

संसर्गयुक्तं न विमुञ्चति भ्रुवं

विचेपशक्तिः क्षपयत्यजस्रम् ॥ ११७ ॥

अज्ञानमालस्यजडत्वनिद्रा

प्रमादमूढत्वमुखा स्तमोगुणाः ।

एतैः प्रयुक्तो न हि वेत्ति किञ्चि-

न्निद्रालुवत् सन्भावदेव तिष्ठति ॥ ११८ ॥

सत्त्वं विष्णुद्वं जलवत् तथापि

ताभ्यां मिलित्वा शरण्याय कल्पते ।

यत्रात्मविम्बः प्रतिबिम्बितः सन्

प्रकाशयत्यर्कं वा खिलम् जडम् ॥ ११८ ॥

मित्रस्य सत्वस्य भवन्ति धर्माः

स्वमानिताद्या नियमा यमाद्याः ।

अद्या च भक्तिय सुमुद्युता च

देवी च सम्पत्तिरसन्निवृत्तिः ॥ १२० ॥

विशुद्धसत्वस्य गुणाः प्रसादः

स्वात्मानुभूतिः परमा प्रशान्तिः ।

दृष्टिः प्रहर्षः परमात्मनिष्ठा

यथा सदानन्दरसं समृच्छति ॥ १२१ ॥

अव्यक्तमेतन्निगुणैर्निर्दत्तं

तत्कारणं नाम अरौरमात्मनः ।

सुषुप्तिरेतस्य विमुक्तवस्था

प्रलीनसर्वेन्द्रियवृत्तिवृत्तिः ॥ १२२ ॥

सर्वप्रकारप्रमितिप्रशान्ति-

र्वाजात्मनावस्थितिरेवबुद्धेः ।

सुषुप्तिरेतस्य किल प्रतीतिः

किञ्चिन्न वेद्यीति जगत्प्रविद्धेः ॥ १२३ ॥

देहेन्द्रियप्राणमनोऽहमादयः

सर्वे विकारा विषयाः सुखादयः ।

द्योमादिभूतान्यखिलस्य विश्व-

मव्यक्तपर्यन्तमिदं ज्ञानात्मा ॥ १२४ ॥

माया मायाकार्यं सर्वं महदादिदेहपर्यन्तम् ।

असदिदमनात्मत्वं विद्धि त्वं मरुमरीचिकाकर्तृणम् ॥१२५॥

अथ ते संप्रवक्ष्यामि स्वरूपं परमात्मनः ।

यदिज्ञाय नरो बन्धात्मकः कैवल्यमश्नुते ॥ १२६ ॥

अस्ति कश्चित् स्वयं नित्यमहंप्रत्ययलम्बनः ।

अवस्थानयसाक्षी सन् पञ्चकोशविलक्षणः ॥ १२७ ॥

योविजानाति सकलं जायतस्वप्नसुषुप्तिषु ।

बुद्धितद्बुद्धिसंज्ञावमभावमहमित्ययम् ॥ १२८ ॥

यः पश्यति स्वयं सर्वं यं न पश्यति कश्चन ।

यचेतयति बुद्ध्यादिं न तु यं चेतयत्ययम् ॥ १२९ ॥

येन विश्वमिदं व्याप्तं यन्न व्याप्नोति किञ्चन ।

आभारूपमिदं सर्वं यं भान्तमनुभात्ययम् ॥ १३० ॥

यस्य सन्निधिमात्रेण देहेन्द्रियमनोधिपः ।

विषयेषु स्वकीयेषु वर्त्तन्ते प्रेरिता इव ॥ १३१ ॥

अहङ्कारादिदेहान्ता विषयाश्च सुखादयः ।

वेद्यन्ते घटवद्ध्येन नित्यबोधस्वरूपिणा ॥ १३२ ॥

एवोऽन्तरात्मा पुरुषः पुराणो-

निरन्तराखण्डसुखानुभूतिः ।

सदैकरूपः प्रतिबोधमात्रो

येनेषिता वागसवसरन्ति ॥ १३३ ॥

अत्रैव सत्वात्मनि धीगुहाया

मव्याकृताकाशप्रकाशः ।

आकाश उच्चैरविषत् प्रकाशते

स्वतेजसा विश्वमिदं प्रकाशयन् ॥ १३४ ॥
 ज्ञाता मनोऽहङ्कृतिविक्रियाणां
 देहेन्द्रियप्राणकृतक्रियाणाम् ।
 अथोऽग्निवत्ताननु वर्तमानो
 न चेष्टते नो विकरोति किञ्चन ॥ १३५ ॥
 न जायते नो म्रियते न वर्धते
 न क्षीयते नाविकरोति नित्यः ।
 विक्षीयमानेऽपि वपुष्यसुप्तिन्
 न क्षीयते कुम्भ इवाग्नरं स्वयम् ॥ १३६ ॥
 प्रकृतिविकृतिभिन्नः शुद्धबोधस्वभावः
 सदसदिदमग्रेषं भासयन्निर्विग्रेषः ।
 विज्ञसति परमात्मा जाग्रदादिष्ववस्था-
 न्नहमहमिति साक्षात्साक्षिरूपेण बुधेः ॥ १३७ ॥
 नियमितमनसामुं त्वं स्वमात्मानमात्म-
 न्यथमहमिति साक्षाद्विद्धि बुद्धिप्रसादात् ।
 जनिमरणतरङ्गापारसंसारसिन्धुं
 प्रतर भवकृतार्थो ब्रह्मरूपेण संस्थः ॥ १३८ ॥
 अज्ञानात्मन्यहमिति मतिर्वन्ध एषोऽस्य पुंसः
 प्राप्नोऽज्ञानाज्जननमरणकेश संपातहेतुः ।
 येनैवायं वपुरिदमसत्सत्त्वमित्यात्मबुद्ध्या
 पुण्यत्युच्यते विषयैस्तन्तुभिः कोशकृद्दत् ॥ १३९ ॥
 अतस्त्रिंस्तद्बुद्धिः प्रभवति विमूढस्य तमसा

विवेकाभावाद्दै स्फुरति भुजंगे रज्जुधिषयो ।
ततोऽनर्थव्रातो निपतति समादातुरधिकं
स्ततो योऽसद्ग्राहः स हि भवति बन्धः शृणु संखे ॥१००॥

अखण्डनित्याद्यबोधशक्त्या

स्फुरन्तमात्मानमनन्तवैभवम् ।

समावृणोत्यावृतिशक्तिरेषा

तमोमयी राहुरिवार्कं विम्बम् ॥१४१॥

तिरोभूते स्वात्मन्यमलतरतेजोवति पुमा-
ननात्मानं मोहादहमिति शरीरं कलयति ।

ततः कामक्रोधप्रभृतिभिरमुं बन्धन गुणैः

परं विक्षेपाख्या रजस उरुशक्तिर्यथयति ॥ १०२॥

महामोहग्राहग्रसनगलितात्मावगमनो

धियोनानावस्थांस्त्रयमभिनयं स्तद्गुणतया ।

अपारे संसारे विषयविषपूरे जलनिधौ

निमज्जतीन्मज्जायं भ्रमति कुमतिः कुत्सितगतिः ॥ १०३॥

भानुप्रभासञ्जनिताबभ्रपङ्क्ति

भानुं तिरोधाय विजृम्भते यथा ।

आत्मोदिताहङ्कृतिरात्मतत्त्वं

तथा तिरोधाय विजृम्भते स्वयम् ॥ १४४ ॥

कवलितदिननाथे दुर्दिने सान्द्रमेघे

व्यथयति हिमझञ्झावायुरग्नौ यथैतान् ।

अविरततमसात्मन्यावृते मूढबुद्धिं

अपद्यति बहुदुःखैसीप्रविशेपशक्तिः । १४५ ।

एताभ्यामेव शक्तिभ्यां बन्धः पुंसः समागतः ।

याभ्यां त्रिसोद्वितीदेहं मत्वात्मानं भ्रमत्ययम् ॥ १४६ ॥

बीजं संवृतिभूमिजस्य तु तमोदेहात्मधीरङ्कुरो

रागः पञ्चव मय्यु कर्म तु वयुः स्वप्नोऽसवः प्राणिकाः ।

अथाशीन्द्रियसंहतिश्च विषयाः पुण्याणि दुःखं फलं

नानाकर्तृसमुद्भवं वज्रविधं भोक्ताऽत्र जीवः खनः ॥ १४७ ॥

अज्ञानमूलोऽयमनात्मबन्धो

नैवर्तिकोऽनादिरनन्त ईरितः ।

जन्माययन्त्याभिन्नरादिदुःख

प्रवाहपातं जनयत्यमुष्य ॥ १४८ ॥

नास्तेनं प्राज्ञै रनितेन वज्रिना

हेतुं न शक्यो न त्व कर्मकोटिभिः ।

विवेकविज्ञानमहाशिना विना

धातुः प्रसादेन मितेन मञ्जुना ॥ १४९ ॥

श्रुतिप्रमाणैकमतेः स्वधर्म-

निष्ठा तयैवात्मविशुद्धिरस्य ।

विशुद्धबुद्धेः परमात्मवेदनं

तेनैव संसारसमूलनाशः ॥ १५० ॥

कोषैरन्नमथाद्यैः पञ्चभिरात्मा न संवृती भाति ।

निजशक्तिसमुत्पन्नेः त्रैवालपटलैरिवाम्बुवापीस्थम् ॥ १५१ ॥

तच्छैवालापनये सम्यक् सलिलं प्रतीयते शुद्धम् ।

दृष्ट्यासन्तापहरं सद्यः शौख्यप्रदं परं पुंसः ॥ १५२ ॥

पञ्चानामपि कोषाणामपवादे विभात्ययं शुद्धः ।

नित्यानन्दैकरसः प्रत्यकरूपः परं स्वयंज्योतिः ॥ १५३ ॥

आत्मानात्मविवेकः कर्त्तव्यो बभ्रमुक्तये विदुषा ।

तेनैवानन्दीभवति स्वं विज्ञाय सच्चिदानन्दम् ॥ १५४ ॥

मुञ्चादिश्रीकामिव दृश्यवर्गात्

प्रत्यक्ष मात्मानमसङ्गमक्रियम् ।

विविच्य तत्र प्रविलाप्य सर्वं

तदात्मना तिष्ठति यः स मुक्तः ॥ १५५ ॥

देहोऽयमस्रभवनोऽन्नमयस्तु कोष

चास्त्रेण जीवति विनश्यति तद्विहीनः ॥ १५६ ॥

त्वक्चर्ममांसहृदिरास्थिपुरीषराशि

नीयं स्वयं भवितुमर्हति नित्यशुद्धः ॥ १५७ ॥

पूर्वं जनेरपि मृतेरधुनायमस्ति

जातक्षयः क्षणगुणोऽनित्यतस्वभावः ।

नैकोजङ्घ घटवत्परिदृश्यमानः

स्वात्मा कथं भवति भावविकारवेत्ता ॥ १५८ ॥

पाणिपादादिमान् देही नात्मा व्यङ्ग्येऽपि जीवनात् ।

तत्तच्छक्तेरनाशाच्च न निधम्योनिधामकः ॥ १५९ ॥

देहतत्त्वर्मातृकर्मतदवस्थादिषास्त्रिणः ।

स्वतएव स्वतः सिद्धं तद्वैलक्षण्यात्मात्मनः ॥ १६० ॥

शस्त्रराशिर्मांसलिप्तो मलपूर्णोऽतिकम्बलः ।

कथं भवेदयं वेत्ता स्वयमेतद्विलक्षणः ॥ १६१ ॥

तद्वत्मांसमेदोऽस्थिपुरीषराशौ

बह्वन्मतिं मूढजनः करोति ।

विलक्षणं वेत्ति विचारशीलो

निजस्वरूपं परमार्थभूतम् ॥ १६२ ॥

देहोऽहमित्येव जडस्य बुद्धि-

देहे च जीवाविदुषस्त्वहंधीः ।

विवेकविज्ञानवतीमहात्मनो

ब्रह्माहमित्येव मतिः सदात्मनि ॥ १६३ ॥

अज्ञातबुद्धिं त्यज्य मूढबुद्धेः ।

तद्वत्मांसमेदोऽस्थि पुरीषराशौ ।

सर्वात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पो

कुर्वन् ज्ञानिं परमां भजस्व ॥ १६४ ॥

देहेन्द्रियादावसति भ्रमोदितां

विद्वानहन्तां न जहाति यावत् ।

तावन्न तस्यास्ति विमुक्तिवाप्तां

प्यस्त्वेष वेदान्त नयान्तदर्शी ॥ १६५ ॥

काथा शरीरे प्रतिविम्बगात्रे

यत्स्वप्नदेहे हृदि कल्पिताङ्गे ।

यथात्मबुद्धिस्तव नास्ति काचित्

जीवच्छरीरे च तथैव मास्तु ॥ १६६ ॥

देहात्मधीरेव नृणामसद्वियां

जन्मादिदुःखप्रभवस्य धीमम् ।

यतस्तत्स्व' जहि तां प्रथमात्

त्यक्ते तु चित्ते न पुनर्भवाशा ॥ १६७ ॥

कर्मान्द्रियैः पञ्चभिरञ्चितोऽयं प्राणी भवेत् प्राणमयसु कोषः ।

येनात्मवानन्नमयोऽन्नपूर्णात् प्रवर्त्ततेऽसौ सकल क्रियासु ॥ १६८ ॥

नैवात्मापि प्राणमयो वायुविकारी

गन्ता गन्ता वायुवदन्तर्बहिरेव ।

यस्मात् किञ्चित् कापि न वेत्तोऽटमनिष्टं

स्वं वाग्यं वा किञ्चन नित्यं परतन्त्रः ॥ १६९ ॥

ज्ञानेन्द्रियाणि च मनश्च मनोमयः स्यात्

कोषोममाहमिति वस्तु विकल्पहेतुः ।

संज्ञादिभेदकलनाकलितो वलीयां

स्तत्पूर्वकोषमभिपूर्य्य विजृम्भते यः ॥ १७० ॥

पञ्चेन्द्रियैः पञ्चभिरेव होतृभिः प्रचीयमानो विषयाज्यधारया

जाज्वल्यमानो बहुवासनेऽन्धनैर्मनोमयान्निर्दहति प्रपञ्चम् ॥ १७१ ॥

न ह्यस्य विद्यामनयोऽतिरिक्ता

मनोऽस्य विद्या भवबन्धहेतुः ।

तस्मिन् विनष्टे सकलं विनष्टं

विजृम्भितेऽस्मिन् सकलं विजृम्भते ॥ १७२ ॥

स्वप्नेऽर्थशून्येऽजति स्वप्नक्षयाभोक्तादि विष्व' मनएव सर्वम् ।

तथैव जाग्रत्यपि नो विशेषस्तत्सर्वमेतन्मनसो विजृम्भणम् ॥ १७३ ॥

सुषुप्तिकाले मनसि प्रलीने

नैवास्ति किञ्चित् सकलप्रसिद्धेः ।

अतो मनःकल्पित एव पुंशः

संसार एतस्य न वस्तुतोऽस्ति ॥ १७४ ॥

वाद्यना लीयते मेघः पुनस्तेनैव लीयते ।

मनसा कल्प्यते बन्धोभोचस्तेनैव कल्प्यते ॥ १७५ ॥

देहादि बन्धविषये परिकल्प्य रामं

बध्नाति तेन पुरुषं पश्यवद्गुणेन ।

वैरस्यमत्र विषयत् सुविधाय पश्चा-

देनंविमोचयति तस्मान् एव बन्धात् ॥ १७६ ॥

तस्मात्मानः कारणमस्य जन्तोर्बन्धस्य मोक्षस्य च वा विधाने ।

बन्धस्य हेतुर्नसिन् जन्तोर्गुणैर्भोचस्य शृङ्खलं विरजस्तमस्कम् ॥ १७७ ॥

विवेकवैराग्यगुणातिरेकाच्छ्रुतत्वमाज्ञाय मनोविमुक्त्यै ।

भवत्यतोबुद्धिमतो मुमुक्षोस्ताभ्यां दृढाभ्यां भवितव्यमग्रे ॥ १७८ ॥

मनो नाम महाब्याघ्रो विषयारण्य भूमिषु ।

चरत्वच न गच्छन्तु साधवो ये मुमुक्षवः ॥ १७९ ॥

मनः प्रसृते विषयानशेषान्

सूक्ष्मात्मना सूक्ष्मतया च भोक्तुः ।

मरीरवर्णाचमजातिभेदान्

गुणक्षिपाहेतुफलानि नित्यम् ॥ १८० ॥

असङ्गचिद्रूपमसुं विमोक्ष्य देहेन्द्रियप्राणगुणैर्निबध्य ।

अहं ममेति भ्रमयत्यजसं मनः स्वकालेषु फलोपभुक्तिषु ॥ १८१ ॥

अध्यासदोषात् पुरुषस्य संसृति

रध्यासबन्धस्वमुनैव कल्पितः ।

रजस्तमोदोषवतोऽविवेकिनो

जन्मादिदुःखस्य निदानमितत् ॥ १८२ ॥

अतः प्राहुर्मनोऽविद्यां पण्डिता स्तत्त्वदर्शिनः ।

येनैव भ्राम्यते विश्वं वायुनेवाब्धमण्डलम् ॥ १८३ ॥

तन्मनः शोधनं कार्यं प्रयत्नेन मुमुक्षुणां ।

विशुद्धे सति चैतस्मिन् मुक्तिः करफलायते ॥ १८४ ॥

मोक्षैकशक्त्या विषयेषु रागं

निष्मूल्य संन्यस्य च सर्वकार्यम् ।

सच्छ्रद्धया यः श्रवणादिनिष्ठो

रुजःस्वभावं स धुनोति बुद्धेः ॥ १८५ ॥

मनोमयो नापि भवेत् परात्मा

ज्ञाद्यन्तवत्त्वात् परिणामिभावात् ।

दुःखात्मकत्वाद्विषयत्वहेतोर्द्रष्टा

हि दृश्यात्मतया न दृष्टः ॥ १८६ ॥

बुद्धिर्बुद्धीन्द्रियैः साहचर्यं स वृत्तिः कर्त्तृलक्षणः ।

विज्ञानमयकोषः स्वात् पुंसः संसारकारणम् ॥ १८७ ॥

अनुव्रजश्चित्प्रतिविम्बशक्ति

विज्ञानसंज्ञः प्रकृतेर्विकारः ।

ज्ञानक्रियावानहमित्यजस्रं

देहेन्द्रियादिष्वभि मन्यते भृशम् ॥ १८८ ॥

अनादिकालोऽयमहं स्वभावी

जीवः समस्तव्यवहारबोद्धा ।

करोति कर्मस्यैव पूर्ववासनः

पुण्यान्धपुण्यानि च तत्फलानि ॥ १८८ ॥

भुङ्क्ते विचित्रास्वपि योनिषु व्रजन्नायाति निर्यात्यथ जङ्गमेव ।

अस्यैव विज्ञानमयस्य जायत्स्वप्रायवस्था सुखदुःखभीमः ॥ १८९ ॥

देहादिनिष्ठात्रमधर्मैक्यं गुणाभिमानं सततं न मेति ।

विज्ञानकीर्षोऽयमतिप्रकाशः प्रकृष्टसद्भिध्ववशात् परात्मनः ।

अतोभवत्येव उपाधिरस्य यदात्मधीः संसरति अमात्र ॥ १९० ॥

योऽयं विज्ञानमयः प्रायेषु हृदि स्फुरत्ययं ज्योतिः ।

कूटस्थः सत्तात्मा कर्त्ता भोक्ता भवत्युपाधिस्थः ॥ १९१ ॥

स्वयं परिच्छेदसुपेत्य बुद्धे

स्तादात्मादीषेण परं सधात्मनः ।

सर्वात्मकः सन्नपि वीक्षते स्वयं

स्वतः पृथक्तेन सदोघटानिव ॥ १९२ ॥

उपाधिसम्बन्धवशात् परात्मा

ह्युपाधिधर्माननुभाति तद्गुणः ।

अबोधिकारानविकारिवद्भवत्

सदैकरूपोऽपि परः स्वभावात् ॥ १९३ ॥

मिथ्य उवाच ।

अमेणाप्यन्यथावास्तु जीवभावः परात्मनः ।

तदुपाधेरनादित्वाच्चानादेर्नाशदृश्यते ॥ १८५ ॥

अतोऽस्य जीवभावीऽपि नित्यमभवति संसृतिः ।

न निवर्त्तत, तस्मिन् कथं ? मे श्रीगुरो ? वद ॥ १८६ ॥

श्रीगुरु उवाच ।

सम्यक् दृष्टं त्वया विद्वन् ! सावधानेन तत्पृष्ठुम् ।

प्रामाणिकी न भवति भ्रान्त्यर् मोहितकल्पना ॥ १८७ ॥

भ्रान्तिं विना त्वसङ्गस्य निष्कृयस्य निराकृतेः ।

न घटेतार्थसम्बन्धो नभसो नीलतादिवत् ॥ १८८ ॥

स्वस्य द्रष्टुर्निर्गुणस्वाक्रियस्य

प्रत्यग्बोधानन्दरूपस्य बुद्धेः ।

भ्रान्त्या प्राप्तो जीवभावो न सत्यो

मोहापाये नास्त्यवस्तु स्वभावात् ॥ १८९ ॥

यावद्भ्रान्तिस्तावदेवास्य सत्ता

मिथ्याज्ञानोक्त्तमिदं प्रमादात् ।

रज्ज्वां सर्पो भ्रान्तिकालीन एव

भ्रान्तेर्नाशे नैव सर्पोऽपि तद्वत् ॥ २०० ॥

अनादित्वमविद्यायाः कार्यस्यापि तथेत्थते ।

उत्पन्नायान्तु विद्यायामाविद्यकमनाद्यपि ॥ २०१ ॥

प्रबोधे स्वप्नवत् सर्वं सहमूलं विनश्यति ।

अनाद्यपीदं नो नित्यं प्रागभाव इव स्फुटम् ॥ २०२ ॥

अनादेरपि विध्वंसः प्रागभावस्य वीक्षितः ।

यद्बुद्धुपाधिसम्बन्धात् प्रतिकल्पितमात्मनि ॥ २०३ ॥

जीतत्वं न ततोऽन्यस्तु स्वरूपेण विसृज्यते ।

सम्बन्धः स्वात्मनो बुद्ध्या मिथ्याज्ञानपुरःसरः ॥ २०४ ॥

विनिवृत्तिर्भवेद्यस्य सम्यग् ज्ञानेन नाम्यग्रां ।

ब्रह्मात्मैकत्वविज्ञानं सम्यक् ज्ञानं श्रुतेर्मतम् ॥ २०५ ॥

तदात्मनात्मनोः सम्यग्विवेकेनैव सिध्यति ।

ततोविवेकः कर्त्तव्यः प्रत्यगात्मसदात्मनोः ॥ २०६ ॥

जलं पङ्कवदत्यक्तं पङ्कापाये जलं स्फुटम् ।

यथा भाति तद्यात्मापि क्षीयाभावे स्फुटप्रभः ॥ २०७ ॥

असन्निवृत्तौ तु सदात्मना स्फुटं

प्रतीतिरेतस्य भवेत् प्रतीचः ।

ततो निरासः करणीय एव

सदात्मनः साध्वहमादिवस्तुनः ॥ २०८ ॥

अतो नायं परात्मा स्या द्विज्ञानमयशब्दभाक् ।

विकारित्वात्तद्वत्त्वाच्च परिच्छिन्नत्वेऽतुतः ।

दृश्यत्वात् व्यभिचारित्वात् तानित्योनित्य इष्यते ॥ २०९ ॥

आनन्दप्रतिबिम्बशुम्बिततनु वृत्तिस्तमोजृम्भिता

स्यादानन्दमयः प्रियादिगुणकः स्वैष्टार्थलाभोदयः ।

पुण्यस्थानुभवे विभाति कतिनामानन्दरूपः स्वयं

भूत्वानन्दति यत्र साधुतनुभूत्वात् प्रयत्नं विना ॥ २१० ॥

आनन्दमयकोपस्य सुषुप्तौ स्फूर्तिरुत्कटा ।
 स्वप्नजागरयोरीषदिष्टसन्दर्शनादिना ॥ २११ ॥
 नैवायमानन्दमयः परात्मा
 सीपाधिकत्वात् प्रकृतेर्विकारात् ।
 कार्यत्वहेतोः सुकृतक्रियाया
 विकारसङ्घातसमाहितत्वात् ॥ २१२ ॥
 पञ्चानामपि कीषाणां निषेधे युक्तिः श्रुतेः ।
 तन्निषेधावधिः साक्षी बोधरूपोऽवशिष्यते ॥ २१३ ॥
 बोध्यमात्मा स्वयंज्योतिः पञ्चकीषविलक्षणः ।
 अवस्थात्रय-साक्षी सन् निर्विकारो निरञ्जनः ।
 सदानन्दः स विज्ञेयः स्वात्मत्वेन विपश्चिता ॥ २१४ ॥

शिष्य उवाच ।

मिथ्यात्वेन निषिद्धेषु कीषेष्वेतेषु पञ्चसु ।
 सर्व्वाभावं विना किञ्चिन्न पश्याम्यत्र हे गुरो । ।
 विज्ञेयं किमु वस्त्वस्ति स्वात्मनात्मविपश्चिता ॥ २१५ ॥

श्रीगुरुर्वाच ।

सत्यमुक्तं त्वया विद्वन् । निपुणोऽसि विचारणे ।
 अहमादिविकारास्ते तदभावोऽयमप्यनु ॥ २१६ ॥
 सर्व्वं येनानुभूयन्ते यः स्वयं नानुभूयते ।
 तमात्मानं वेदितारं विद्धि बुद्ध्या सुसूक्ष्मया ॥ २१७ ॥

तत्साक्षिकं भवेत्तत्तद्व्यय्येनानुभूयते ।
 कस्याप्यनुभूतार्थे साक्षित्वं नोपयुज्यते ॥ २१८ ॥
 असौ स्वसाक्षिको भावो यतः स्वेनानुभूयते ।
 अतः परं स्वयं साक्षात् प्रत्यगात्मा नचेतरः ॥ २१९ ॥
 जायतस्त्वप्रसृतिषु स्फुटतरं योऽसौ समुज्जृम्भते
 प्रत्यक् रूपतया सदाहमहमित्यन्तः स्फुरन्नेकधा ।
 नानाकारविकारभागिन इमान् पश्यन्नहं धीमुखान्
 नित्यानन्दचिदात्मना स्फुरति तं विद्धि स्वमेतं हृदि ॥ २२० ॥

घटोदके विम्बितमर्कविम्ब-

मासोक्ष मूढो रविमेव मन्यते ।

तथा चिदाभासमुपाधिसंखं

भ्रान्त्याहमित्येव जङ्घोऽभिमन्यते ॥ २२१ ॥

घटं जलं तद्वत्तमर्कविम्बं

विहाय सर्वं विनिरीक्ष्यतेऽर्कः ।

कूटस्थएतच्चितयावभासकः

स्वयंप्रकाशो विदुषा यथा तथा ॥ २२२ ॥

देहं धियं चित्प्रतिविम्बमेवं विस्मृज्य बुद्धौ निहितं गुहायाम् ।

द्रष्टारमात्मानमखण्डबोधं सर्वप्रकाशं सदसद्विलक्षणम् ॥ २२३ ॥

नित्यं विभुं सर्वगतं सुसूक्ष्म

मन्तव्यं हिः शून्यमनन्यमात्मनः ।

विज्ञाय सम्यक् निजरूपमेतत्

पुमान् विपाप्मा विरजाविमृत्तुः ॥ २२४ ॥

विशोक आनन्दघनो विपश्चित् स्वयं कुतश्चिन्नं विभेति कश्चित् ।
नान्योऽस्ति पन्था भवबन्धमुक्तेविना स्वतत्त्वावगमं मुमुक्षुः ॥ २२५ ॥

ब्रह्माभिन्नत्वविज्ञानं भवमोक्षस्य कारणम् ।

येनाद्वितीयमानन्दं ब्रह्म सम्पद्यते बुधैः ॥ २२६ ॥

ब्रह्मभूतस्तु संसृज्यै विद्वान्भावर्त्तते पुनः ।

विज्ञातव्यमतः सम्यक् ब्रह्माभिन्नत्वमात्मनः ॥ २२७ ॥

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म विशुद्धं परं स्वतःसिद्धम् ।

नित्यानन्दैकरसं प्रत्यगभिन्नं निरन्तरं जयति ॥ २२८ ॥

सदिदं परमाद्वैतं स्वस्मादन्यस्य वस्तनोऽभावात् ।

न ह्यन्यदस्ति किञ्चित् सम्यक् परमार्थतत्त्वबोधदशायाम् ॥ २२९ ॥

यदिदं सकलं विष्वं नानारूपं प्रतीतमज्ञानात् ।

तत् सर्वं ब्रह्मैव प्रत्यक्षाशेषभावनादोषम् ॥ २३० ॥

मृत्कार्यभूतोऽपि मृदो न भिन्नः

कुम्भोऽस्ति सर्वत्र तु मृत्स्वरूपात् ।

न कुम्भरूपं पृथगस्ति, कुम्भः

कुतो ? मृषाकल्पित नाममात्रः ॥ २३१ ॥

केनापि ? मृद्विन्नतया स्वरूपं घटस्य सन्दर्शयितं न शक्यते ।

अतो घटः कल्पितएव मोहान्मृदेव सत्यं परमार्थभूता ॥ २३२ ॥

स ब्रह्मकार्यं सकलं सदैव

तन्मात्रमेतन्न ततोऽन्यदस्ति ।

अस्तीति यो वदति न तस्य मोहो

विनिर्गतो निद्रितवत् प्रजल्पः ॥ २३३ ॥

ब्रह्मैवेदं विश्वमित्येव वाची
 श्रौती ब्रूतेऽथर्वनिष्ठा वरिष्ठा ।
 तस्मादेतद्ब्रह्ममात्रं हि विश्वं
 नाधिष्ठानाग्निस्तारोपितस्य ॥ २३४ ॥

सत्यं यदि स्याज्जगदेतदात्मना
 न तत्त्वज्ञानि निर्गमा प्रमाणता ।

असत्यवादित्वमपीशितुः स्या
 चैतन्नयं साधुहितं महात्मनाम् ॥ २३५ ॥

ईश्वरो वस्तुतत्त्वज्ञो न चाहन्तेष्ववस्थितः ।

न च मत्स्थानिभूतानीत्येवमेव व्यचिह्नयत् ॥ २३६ ॥

यदि सत्यं भवेद्विश्वं सुषुप्तावुपलभ्यताम् ।

यन्नोपलभ्यते किञ्चिदतीऽसत् स्वप्नवद्गृहा ॥ २३७ ॥

अतः पृथग् नास्ति जगत्परात्मनः

पृथक्प्रतीतिस्तु सृष्टा गुणादिवत् ।

आरोपितस्यास्ति किमर्थवत्ता

धिष्ठानमाभाति तथा भ्रमेण ॥ २३८ ॥

भ्रान्तस्य यद्यत् भ्रमतः प्रतीतं

ब्रह्मैव तत्तद्रजतं हि शुक्तिः ।

इदन्तया ब्रह्म सदैव रूप्यते

त्वारोपितं ब्रह्मणि नाममात्रम् ॥ २३९ ॥

अतः परं ब्रह्म सद्वितीयं विशुद्धविज्ञानमयं निरञ्जनम् ।

प्रशान्तमाद्यन्तविहीनमक्रियं निरन्तरानन्दरसस्वरूपम् ॥ २४० ॥

निरस्तमायास्तत्सर्वभेदं

नित्यं ध्रुवं निष्कलमप्रमेयम् ।

अरूपमव्यक्तमनाख्यमव्ययं

ज्योतिः स्वयं किञ्चिदिदं च कास्ति ॥ २४१ ॥

ज्ञातज्ञेयज्ञानशून्यमनन्तं निर्विकल्पकम् ।

केवलाखण्डचिन्मात्रं परं तत्त्वं विदुर्बुधाः ॥ २४२ ॥

अहेयमनुपादेयं मनोवाचामगोचरम् ।

अप्रमेयमनाद्यन्तं ब्रह्म पूर्णमहं महः ॥ २४३ ॥

तत्त्वम्यदाभ्यामभिधीयमानयो

ब्रह्मात्मनोः शोधितयोर्यदीत्यम् ।

श्रुत्या तयोस्तत्त्वमसीति सम्यक्

एकत्वमेव प्रतिपाद्यते मुहुः ॥ २४४ ॥

ऐक्यं तयोर्लक्षितयोर्न वाच्ययो

निर्गद्यतेऽन्योऽन्यविरुद्धधर्मीणोः ।

खद्योतभान्वोरिवराजभूत्ययोः

कपाश्वराश्वीः परमाणुमेर्वीः ॥ २४५ ॥

तयोर्विरोधोऽयमुपाधिकल्पितो

न वास्तवः कश्चिदुपाधिरेव ।

ईशस्य माया महदादिकारणं

जीवस्य कार्यं शृणु पञ्चकोषम् ॥ २४६ ॥

एतावुपाधी परजीवयोस्तयोः

सम्यक्निरासे न परो न जीवः ।

राज्यं नरेन्द्रस्य भटस्य खे टक-

स्तयोरपोहे न भटो न राजा ॥ २४७ ॥

अथातआदेश इति श्रुतिः स्वयं

निषेधति ब्रह्मणि कल्पितद्वयम् ।

श्रुतिप्रमाणानुगृहीत बोधा

तयोर्निरासः करणीयएवं ॥ २४८ ॥

नेदं नेदं कल्पितत्वान्न सत्त्वं

रज्जुर्दृष्टा व्यालवत् स्वप्नवत् ।

इत्थं दृश्यं साधु युक्त्याव्यपोह्य

त्रयः पञ्चादेकभावस्तयोर्यः ॥ २४९ ॥

ततस्तुतो लक्षणया सुलक्ष्मी

तयोरखण्डैकरसत्वसिद्धये ।

नालं जहत्या न तथाऽजहत्या

किन्तु भयार्त्ताभिकयैव भाव्यम् ॥ २५० ॥

स देवदत्तोऽयमितीह चैकता विरुद्धधर्मांशमपास्य कथ्यते ।

यथा तथा तत्त्वमसीतिवाक्ये विरुद्धधर्मानुभक्त्य हि त्वा ॥ २५१ ॥

संलक्ष्यविश्वात्ततया सदात्मनोरखण्डभावः परिचीयते बुधैः ।

एवं महावाक्य श्रुतेन कथ्यते ब्रह्मात्मनोरैक्यमखण्डभावः ॥ २५२ ॥

अखलमित्येतदसन्निरस्य सिद्धं स्वतोव्योमवदप्रतर्क्यम् ।

अतो मृषा मात्रमिदं प्रतीतं

अहीहि यत् स्वात्मतया गृहीतम् ।

ब्रह्माहमित्वेव विशुद्धमुद्या

विद्धि स्व मात्मानमखण्डबोधम् ॥ २५३ ॥

सूतकार्यं सकलं घटादि सततं सन्मात्रमेवाहितं

तद्वत् सञ्जनितं सदात्मकमिदं सन्मात्रमेवाखिलम् ।

यस्मात्तास्ति सतः परं किमेपि तत् सत्यं स आत्मा स्वयं

तत्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माहयं यत्परम् ॥ २५४ ॥

निद्राकल्पितदेशकालविषयज्ञाचादिसर्वं यथा

मिथ्यं तद्वदिहापि जायति जगत् स्वप्नाज्ञानकार्यत्वतः ।

यस्मादेवमिदं शरीरकरणप्राणाहमाद्यप्यसत्

तत्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माहयं यत्परम् ॥ २५५ ॥

जातिनीतिकुलगोत्रदूरगं नामरूपगुणदोषवर्जितम् ।

देशकालविषयातिवर्ति यद्ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५६ ॥

यत्परं सकलव्यगोचरं गोचरं विमलबोधचक्षुषः ।

शुद्धचिह्नमनादिवस्तु यद्ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५७ ॥

षडभिरुर्ध्वभिरयोगि योगिहृद्भाषितं न करणैर्विभावितम् ।

बुद्धावेव मनवेद्यभूति यद्ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५८ ॥

अन्तिकल्पितजगत्कलाश्रयं स्वाश्रयश्च सदसद्विलक्षणम् ।

निष्कलं निरुपमानवद्भि यद्ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५९ ॥

जम्बवृद्धि वरिणत्यपक्षयव्याधिनाशनविहीनमव्ययम् ।

विश्वसृष्ट्यवविधातकारणं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६० ॥

अस्तभेदमनपास्तलक्षणं निस्तरङ्गजलराशिनिखलम् ।

नित्यमुक्तमविभक्तमूर्ति यद्ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६१ ॥

एकमेव सद्नेककारणं कारकान्तरनिरास्य कारणं ।
 कार्यकारणविक्षेपणं स्वयं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥२६२॥
 निर्विकल्पकमनस्यमक्षरं यत् चराचरविक्षेपणं परम् ।
 नित्यमव्ययसुखं निरञ्जनं ब्रह्म तत्त्वमसिभावयात्मनि ॥२६३॥
 यद्विभाति सद्नेकधा भ्रमात्मरूपगुणविक्रियात्मना ।
 हेमवत् स्वयमविक्रियं सदा ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥२६४॥
 यच्चकाश्यपपरं परात्परं प्रत्यगेक रसमात्मलक्षणम् ।
 सत्यचित्सुखमनन्तमव्ययं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥२६५॥
 उक्तमर्थमिव चात्मनि स्वयं भावयेत् प्रथितयुक्तिभिर्धिया ।
 संगम्रादिरहितं काराम्बुवत्तेन तत्त्वनिगमो भविष्यति ॥२६६॥

संबोधमात्रं परिशुद्धतत्त्वं

विज्ञाय संघे नृपवच्च सैन्ये ।

तदान्वयः स्वात्मनि सर्व्वदास्थितो

विलापय ब्रह्मणि विस्तृतातम् ॥ २६७ ॥

बुद्धीगुहायां सदसद्विक्षेपणं ब्रह्मास्ति सत्त्वं परमहितीयम् ।

तदात्मना योऽत्र वसेद्गुहायां पुनर्न तस्याङ्गगुहाप्रवेशः ॥२६८॥

ज्ञाते वस्त्रान्यपि बलवती वासनानादिरेषा

कर्त्ता भोक्ताप्यहमिति दृढा यास्य संसारहेतुः ।

प्रत्यग्दृष्टात्मनि निवसता सापनेया प्रयत्नात्

मुक्तिं प्राहुस्तदिह मुनयो वासनातानवं यत् ॥२६९॥

अहं ममेति योभावोदेहाद्यादावनात्मनि ।

अध्यासोऽयं निरस्तव्योविदुषा स्वात्मनिष्ठया ॥ २७० ॥

आत्मा खं प्रत्यगात्मानं बुधितदृप्तिसाक्षिणम् ।

सोऽहमित्येव सदृश्या नामन्यात्ममतिं जहि ॥ २७१ ॥

लोकानुवर्त्तनं त्यक्त्वा त्यक्त्वा देहानुवर्त्तनम् ।

आस्त्रानुवर्त्तनं त्यक्त्वा स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७२ ॥

लोकवासनया जन्तोः शास्त्रवासनयापि च ।

देहवासनया ज्ञानं यथावन्नैव जायते ॥ २७३ ॥

संसारकाराग्रहमोक्षमिच्छी

रयोमयं पादनिबन्धग्रहलम् ।

वदन्ति तज्ज्ञाः पटुवासनचयं

योऽस्माद्विमुक्तः समुपैति मुक्तिम् ॥ २७४ ॥

जलादिसम्पर्कवशात् प्रभूतदुर्गन्धधूता शुद्धदिव्यवासना ।

संघर्षणेनैव विभाति सम्यग्विधूयमाने सति बाह्यगन्धे ॥ २७५ ॥

अन्तःत्रितान्तदुरन्तवासना-

धूलीविलिप्ता परमात्मवासना ।

प्रज्ञातिसंघर्षणतो विशुद्धा

प्रतीयते चन्दनगन्धवत् स्फुटम् ॥ २७६ ॥

अनात्मवासनाजालौ स्तिरोभूतात्मवासना ।

नित्यात्मनिष्ठया तेषां नाशोभाति स्वयं स्फुटम् ॥ २७७ ॥

यथा यथा प्रत्यगवस्थितं मन

स्तथा तथा मुञ्चति बाह्यवासनाम् ।

निःशेष मोक्षे सति वासनाना

मात्मानुभूतिः प्रतिबन्धशून्या ॥ २७८ ॥

स्वात्मयेव सदास्थित्वा मनो नश्यति योगिनः ।
 ब्राह्मणानां चयसातः स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७८ ॥
 तमोहाभ्यां, रजः सत्वात्, सत्वं शुद्धेन नश्यति ।
 तस्मात् सत्वमवष्टभ्य स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८० ॥
 प्रारब्धं वृण्वति वपुरिति निश्चित्य निश्चलः ।
 धैर्यमालम्ब्य यत्नेन स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८१ ॥
 नराहं जीवः परं ब्रह्मेत्यतद्व्यावृत्तिपूर्वकम् ।
 वासनावेगतः प्राप्नोति स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८२ ॥
 युत्वा युक्त्या स्वातुभूत्या ज्ञात्वा सार्वार्थम्यमात्मनः ।
 क्वचिदाभासतः प्राप्नोति स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८३ ॥
 अनादानविसर्गाभ्यामीषवाप्तिं किं वा मुनेः ।
 तदेकनिष्ठया नित्यं स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८४ ॥
 तत्त्वमस्याद्रिवाक्योक्त्यब्रह्मात्मैकत्वबोधतः ।
 ब्रह्मव्यात्मत्वदार्ढ्याय स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८५ ॥
 अहंभावस्य हेहेऽस्मिन्निःशेषविलयावधिः ।
 सावधानेन युक्त्यात्मा स्वाध्यासापनयं कुरु २८६ ॥
 प्रतीतिर्जीवजगतोः स्वप्नवद्वाप्तिं यावता ।
 तावन्निरन्तरं विद्वन् । स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८७ ॥
 निद्राया लोकावाप्तीयाः शब्दादेरपि विस्मृतेः ।
 क्वचिन्नावसरं दृष्ट्वा चिन्तयात्मानमात्मनि ॥ २८८ ॥
 मातापित्रोर्भूलोभूतं मलमांसमयं वपुः ।
 त्यक्त्वा चाण्डालवददूरं ब्रह्मीभूय जतीभव ॥ २८९ ॥

घटाकाशं महाकाशं ब्रह्मात्मनः परात्मनि ।

विलाप्याखण्डभावेन तूष्णींभव सदा मुने ॥ २८० ॥

स्वप्रकाशमधिष्ठानं स्वयंभूय सदात्मना ।

ब्रह्माण्डमपि पिण्डाण्डं त्यज्यतां मलभाण्डवत् ॥ २८१ ॥

चिदात्मनि सदानन्दे देहाकूटामर्हधियम् ।

निवेश्य लिङ्गमुत्सृज्य केवली भव सर्वदा ॥ २८२ ॥

यत्रैष जगदाभासी दर्पणान्तः पुरं यथा ।

तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा कृतकृत्यो भविष्यसि ॥ २८३ ॥

यत् सत्यभूतं निजरूपमाद्यं चिद्वयानन्दमरूपमक्रियम् ।

तदेव मिथ्यावपुरुत्सृजेत शैलूषवद्देवमुपासमात्मनः ॥ २८४ ॥

सर्वात्मना दृश्यमिदं सृष्टैव

ब्रह्माहमर्थः क्षणिकत्वदर्शनात् ।

जानाम्यहं सर्वमिति प्रतीतिः

कुतोऽहमादेः क्षणिकस्य सिद्धेत् ॥ २८५ ॥

अहंपदार्थस्त्वहमादिसाक्षी

नित्यं सुषुप्तावपि भावदर्शनात् ।

ब्रूते ह्यजोनित्य इति श्रुतिः स्वयं

तत्प्रत्यगात्मा सदसद्विलक्षणः ॥ २८६ ॥

विकारिणां सर्वविकारवेत्ता नित्याविकारो भवितुं समर्हति ।

अनोरथसुप्रसुप्तसुषुप्तिषु स्फुटं पुनः पुनर्दृष्टमसत्त्वमेतयोः ॥ २८७ ॥

अतोऽभिमानं त्यज मांसपिण्डे

पिण्डाभिमानिन्यपि बुद्धिकल्पिते ।

कालत्रयवाध्यमखण्डबोधं

ज्ञात्वा स्वमात्मानमुपैहि शान्तिं ॥ ३८८ ॥

त्यजाभिमानं कुलगोत्रनाम

रूपान्नमीन्द्राद्द्रव्यान्त्रितेषु ।

सिद्धस्य धर्मानपि कर्तृतादीं

सर्वज्ञा भवाखण्डसुखस्वरूपः ॥ ३८९ ॥

सम्बन्धे प्रतिबन्धाः पुंसः संसारहेतवो दृष्टाः ।

तेषामेव मूलं प्रथमो विकारो भवत्यहङ्कारः ॥ ३९० ॥

यावत् स्यात् स्वस्य सम्बन्धोऽहङ्कारेण दुरात्मना ।

तावन्नलेशमात्रापि मुक्तिवार्त्ता विलक्षणया ॥ ३९१ ॥

अहङ्कारयद्वाङ्मुक्तः स्वरूपमुपपद्यते ।

चन्द्रवद्विमलः पूर्णः सदानन्दः स्वयंप्रभः ॥ ३९२ ॥

यो वा पुरे सोऽहमिति प्रतीती

बुद्ध्या कृतस्तमसातिमूढया ।

तस्यैव निःशेषतया विनाशे

ब्रह्मात्मभावः प्रतिबन्धशून्यः ॥ ३९३ ॥

ब्रह्मानन्दनिधिर्गहाबलवताहङ्कारघोराहिना

संवेष्ट्यात्मनि वक्ष्यते गुणमयैषण्डै स्त्रिभिर्मस्तकैः ।

विज्ञानाख्यमहाहिना श्रुतिमता विच्छिद्य शीर्षत्रयं

निर्मूल्याहिमिमं निधिं सुखकरं धीरोऽनुभोक्तुं चमः ॥ ३९४ ॥

यावद्यावत्किञ्चित् विषदोषस्फूर्तिरस्ति चेहेहे ।

कथमारोग्याय भवेत्तद्वद् हन्तापि योगिनीमुत्तये ॥ ३९५ ॥

अहमोऽत्यन्तनिवृत्त्या तत्कृतनानाविकल्पसंज्ञत्या ।
 प्रत्यक्षविवेकादिदमहमस्मीति विन्दते तत्त्वम् ॥ ३०६ ॥
 अहङ्कारे कर्त्तर्यहमिति मतिं मुञ्च सहसा
 विकारात्मन्यात्मप्रतिफलशुषि स्वस्थितिमुषि ।
 यदध्यासात् प्राप्ता जनिसृतिजरा दुःखबहुला
 प्रतीच श्विन्मूर्त्तैस्तव सुखतनोः संसृतिरियम् ॥ ३०७ ॥
 सदैकरूपस्य चिदात्मनो विभी-
 रानन्दमूर्त्तैरनवद्यकीर्त्तः ।
 नैवान्यथा क्वाप्यविकारिणस्ते
 विनाहमध्यासममुष्य संसृतिः ॥ ३०८ ॥
 तस्मादहङ्कारमिमं स्वशत्रुं
 भोक्तुर्गले कण्टकवत् प्रतीतम् ।
 विच्छिद्य विज्ञानमहासिना स्फुटं
 भुङ्क्ष्वात्मसाम्राज्यसुखं यथेष्टम् ॥ ३०९ ॥
 ततोऽहमादेर्विनिवर्त्य वृत्तिं
 संत्यक्तरागः परमार्थलाभात् ।
 तूष्णीं समाखाऽऽत्मसुखानुभूत्या
 पूर्णात्मना ब्रह्मणि निर्विकल्पः ॥ ३१० ॥
 समुल्लङ्घ्योऽपि महानहं पुनः
 व्युत्प्रेक्षितः स्वाद्यदि चेतसा क्षणम् ।
 संजीव्य विक्षेपशतं करोति
 नमस्तता प्रावृषि वारिदो यथा ॥ ३११ ॥

निगृह्य गघोरहमोऽवकाशः

कचिन्न देयो विषयानुचिन्तया ।

सएव सञ्जीवनहेतुरस्य

प्रचीबजम्बीरतरोरिवाम्बु ॥ ३१२ ॥

देहात्मना संस्थित एव कामी

विलक्ष्यः कामयिता कथं स्यात् ।

अन्तोऽर्थसन्धानपरत्वमेव

भेदप्रसक्त्या भवबन्धहेतुः ॥ ३१३ ॥

कार्यप्रवर्धनाद्बीजप्रवृद्धः परिदृश्यते ।

कार्यताशाद्बीजनाशस्तस्मात् कार्यं निरोधयेत् ॥ ३१४ ॥

वासनावृद्धितः कार्यं कार्यवृद्ध्या च वासना ।

वर्धते सर्वथा पुंसः संसारो न निवर्त्तते ॥ ४१५ ॥

संसारबन्धविच्छिद्यै तद्वयं प्रदहेद्यतिः ।

वासनावृद्धिरेताभ्यां चिन्तया क्रियया वृद्धिः ॥ ३१६ ॥

ताभ्यां प्रवृद्धमाना सा सूते संवृतिमात्मनः ।

नयाणाञ्च क्षयोपायः सर्व्वावस्थासु सर्वदा ॥ ३१७ ॥

सर्वत्र सर्वतः सर्वं ब्रह्ममात्रावलोकनैः ।

सद्भाववासनादार्ण्यात् तत्क्षयं क्षयमश्नुते ॥ ३१८ ॥

क्रियानाशे भवेच्छिन्ता-नाशोऽस्माद्वासनाक्षयः ।

वासनाप्रक्षयोमीक्षः सा जीवन्मुक्तिरिष्यते ॥ ३१९ ॥

सद्वासना स्फूर्तिविजृम्भणे सती

असौ विलीनाप्यहमादिवासना ।

अतिप्रकृष्टाप्यरुणप्रभायां
 विलीयते साधु यथा तमिस्रा ॥ ३२० ॥
 तमस्तमःकार्यमनर्थजालं
 न दृश्यते सत्यदिते दिनेषु ।
 तथाऽहयानन्दरसानुभूतौ
 नैवास्तिबन्धो न च दुःखगन्धः ॥ ३२१ ॥
 दृश्यं प्रतीतं प्रविलापयन् सन्
 सम्भात्रमानन्दघनं विभावयन् ।
 समाहितः सन् वहिरन्तरं वा
 कालं नयेथाः सति कर्मबन्धे ॥ ३२२ ॥
 प्रमादो ब्रह्मनिष्ठायां न कर्तव्यः कदाचन ।
 प्रमादो मृत्युरित्याह भगवान् ब्रह्मणः सुतः ॥ ३२३ ॥
 न प्रमादादनर्थान्यो ज्ञानिनः स्वस्वरूपतः ।
 ततोमोहस्ततोहंधी स्ततोबन्धस्ततो व्यथा ॥ ३२४ ॥
 विषयाभिमुखं दृष्ट्वा विद्वांसमपि विस्मृतिः ।
 विक्षेपयति धीदोषैर्योषा जारमिव प्रियम् ॥ ३२५ ॥
 यथापल्लवं शैवालं क्षणमात्रं न तिष्ठति ।
 आहृणीति तथा माया प्राज्ञं वापि पराङ्मुखम् ॥ ३२६ ॥
 लक्ष्यच्युतं चेद्यदि चित्तमीष
 दृष्टिर्मुखं सन्निपते त ततस्ततः ।
 प्रमादतः प्रच्युतकलिकान्धुकः
 सोपानपङ्क्तौ पतितो यथा तथा ॥ ३२७ ॥

विषयेष्वाविशेक्षेतः सङ्कल्पयति तद्गुणान् ।

सम्यक् संकल्पनात् कामः, कामात् पुंसः प्रवर्त्तनम् ॥ ३२८ ॥

अतः प्रमादान्न परोऽस्ति मृत्यु-

विवेकिनो ब्रह्मविदः समाधौ ।

समाहितः सिद्धिमुपैति सम्यक्

समाहितात्मा भव सावधानः ॥ ३२९ ॥

तत्रः स्वरूपविभ्रंशो विभ्रष्टस्तु पतत्यधः ।

पतितस्य विना नाशं पुनर्नारोह ईक्ष्यते ।

संकल्पं वर्जयेत्तस्मात् सर्वानर्थस्व कारणम् ॥ ३३० ॥

जीवतीयस्य कैवल्यं विदेहे च स कैवलः ।

वत् किञ्चित् पश्यतो भेदं भयं ब्रूते यजुःश्रुतिः ॥ ३३१ ॥

यदा कदा वापि विपश्चिदेष ब्रह्मण्यनन्तेऽप्यनुमात्रभेदम् ।

पश्यत्ययामुष्य भयं तदैव यद्दोषितं भिन्नतया प्रमादात् ॥ ३३२ ॥

शुद्धिस्मृतिन्यायशतैर्निषिद्धे

दृश्येऽव यः स्वात्ममतिं करोति ।

उपैति दुःखीषरि दुःखजातं

निषिद्धकर्त्ता स मलिग्नचो यथा ॥ ३३३ ॥

सत्याभिसन्धानरतोविमुक्तो

महत्त्वमात्मीयमुपैति नित्यम् ।

मिथ्याभिसन्धानरतस्तु नश्ये

दृष्टं तदेतद्यदचौरचौरयोः ॥ ३३४ ॥

यतिरसदनुसन्धिं बन्धहेतुं विहाय
 स्वयंमयमहेमस्त्रीत्यात्मदृष्ट्यैव तिष्ठेत् ।
 सुखयति ननु निष्ठा ब्रह्मणि स्वानुभूत्या
 हरति परमविद्याकार्यदुःखं प्रतीतम् ॥ ३३५ ॥
 वाङ्मानुसन्धिः परिवर्धयेत् फलं
 दुर्वासनामिव ततस्ततोऽधिकाम् ।
 ज्ञात्वा विवेकैः परिहृत्य वाङ्म
 स्मात्मानुसन्धिं विदधीत नित्यम् ॥ ३३६ ॥
 वाङ्मे निरुद्धे मनसः प्रसन्नता
 मनःप्रसादे परमात्मदर्शनम् ।
 तस्मिन् सुदृष्टे भवबन्धनाशो
 वह्निर्निरोधः पदवी विमुक्तिः ॥ ३३७ ॥
 कः पण्डितः सन् सदसद्विवेकी
 श्रुतिप्रमाणः परमार्थदर्शी ।
 जनान् हि कुर्यादसतोऽवलम्बं
 स्वपातहेतोः शिशुवन्मुमुक्षुः ? ॥ ३३८ ॥
 देहादिसंस्क्रियमतो न मुक्ति
 र्मुक्तस्य देहाद्यभिमत्यभावः ।
 सुप्तस्य नो जागरणं न जाग्रतः ।
 स्वप्नस्तयोर्भिन्नगुणाश्रयत्वात् ॥ ३३९ ॥
 अन्तर्बहिः स्वं स्थिरजङ्गमेव
 ज्ञात्वात्मनाऽऽधारतया विलीक्य ।

त्यक्ताखिलोपाधिरखण्डरूपः

पूर्वात्मना यः स्थितएव मुक्तः ॥ ३४० ॥

सर्वात्मना बन्धविमुक्तिहेतुः

सर्वात्मभावान्न परोऽस्ति कश्चित् ।

दृश्याग्रहे संत्यपपद्यतेऽसौ

सर्वात्मभावोऽस्य सदात्मनिष्ठया ॥ ३४१ ॥

दृश्यस्याग्रहणं कथं न घटते ? देहात्मना तिष्ठती

वाद्यार्थाभुवप्रसक्तमनसस्तत्तत् क्रियां कुर्वन्तः ।

संन्यस्ताखिलधर्मकर्मविषयैर्नित्यात्मनिष्ठापरै

स्तत्त्वज्ञैः करणीयमात्मनि सदानन्देषुभिर्यत्नतः ॥ ३४२ ॥

सर्वात्मसिद्धये भिक्षोः कृतयवणकर्मणः ।

समाधिं विदधात्येषा शान्तीदान्त इति श्रुतिः ॥ ३४३ ॥

भारुदृशतेरहमीविनाशः

कर्तुं न शक्यः सहसापि पण्डितैः ।

ये निर्विकल्पाख्यसमाधिनिश्चला

स्तानन्तरा नन्तभवा हि वासनाः ॥ ३४४ ॥

अहंबुद्धौव मोहिन्या योजयित्वाऽऽवृत्तेर्बलात् ।

विक्षेपशक्तिः पुरुषं विक्षेपयति तद्गुणैः ॥ ३४५ ॥

विक्षेपशक्तिविजयो विषमीविधातुं

निःशेषमावरणशक्तिनिवृत्त्यभावे ।

दृग्दृश्ययोः स्फुटपयोजलवद्भिभागे

नश्येत्तदावरणमात्मनि च स्वभावात् ॥ ३४६ ॥

निःसंशयेन भवति प्रतिबन्धशून्यो
 विक्षेपणं न हि तदा यदि चेन्मृषार्थे ।
 सम्यग्विवेकः स्फुटबोधजन्यो
 विभज्य दृग्दृश्यपदार्थतत्त्वम् ।
 क्षिनस्ति मायाकृतमोहबन्धं
 यस्माद्विमुक्तस्य पुनर्न संसृतिः ॥ ३४७ ॥
 परावरैकत्वविवेकवह्नि
 र्दहत्यविद्यागच्छन् सशेषम् ।
 किं स्यात् पुनः संसरणस्य बीज- ?
 संहतैश्वर्यं समुपेयुषोऽस्य ॥ ३४८ ॥

प्रावरणस्य निवृत्तिर्भवति च सम्यक्पदार्थदर्शनतः ।
 मिथ्याप्राप्तिविनाशस्तद्विक्षेपजनितदुःखनिवृत्तिः ॥ ३४९ ॥
 एतन्निवृत्त्यं दृष्टं सम्यग्रन्मुखरूपविज्ञानात् ।
 तस्माद्वस्तुतत्त्वं प्रातव्यं बन्धं मुक्तये विदुषा ॥ ३५० ॥

अयोऽग्नियोगादिव सत्समन्वया-
 आत्मादिरूपेण विजृम्भते धीः ।
 तत् कार्यक्षेतत्त्वितयं यतो मृषा
 दृष्टं भ्रमस्तत्प्रमनोरथेषु ॥ ३५१ ॥
 ततो विकाराः प्रकृतेरहंमुखा
 देहावसाना विषयाश्च सर्वे ।
 क्षणे न्यथाभावितया ह्यमीषा
 मसत्त्व मात्मा तु कदापि नान्यथा ॥ ३५२ ॥

नित्यादयाश्चक्षुषिदेकरूपो
 बुद्ध्यादिसाक्षी सदसद्विलक्षणः ।
 अहंपदप्रत्ययलक्षितार्हः
 प्रत्यक् संदानन्दघनः परात्मा ॥ ३५३ ॥
 इत्थं विपश्चित् सदसदिभण्य
 निश्चित्य तत्त्वं निजबोधदृष्ट्या ।
 ज्ञात्वा स्वमात्मानमखण्डबोधं
 तेभ्यो विमुक्तः स्वयमेव शान्त्यति ॥ ३५४ ॥

अज्ञानद्वन्द्वययन्त्रिनिःशेषविलय स्तदा ।
 समाधिना विकल्पेन यदाऽहैतारमदर्शनम् ॥ ३५५ ॥
 स्वमहमिदमितीयं कल्पना बुद्धिदीपात्
 प्रभवति परमात्मन्यहये निर्विशेषे ।
 प्रविलसति समाधावस्य सर्व्वीविकल्पो
 विलयनमुपगच्छेदस्तुतत्त्वावधृत्या ॥ ३५६ ॥

शान्तोदान्तः परमुपरतः शान्तियुक्तः समाधिं
 कुर्व्वन्नित्यं कलयति यतिः स्वस्य सर्वात्मभावम् ।
 तेनाविद्या-तिमिर-जनितान् साधु दग्ध्वा विकल्पान्
 प्रज्वालयन् निवसति सुखं निष्क्रियो निर्विकल्पः ॥ ३५७ ॥
 समाहिता ये प्रविलाप्य त्राह्यं
 श्रोत्रादिचेतःस्वमहं चिदात्मनि ।
 त एवमुक्ता भवपाशबन्धे
 र्जान्ते तु पारोक्ष्यकथाभिधायिनः ॥ ३५८ ॥

उपाधिभेदात् स्वयमेव नियते
 चोपाध्यपोहे स्वयमेव केवलः ।
 तस्मादुपाधेर्विलयाय विद्वान्
 वसेत्सदाकल्पसमाधिनिष्ठया ॥ ३५८ ॥
 सति सक्तो नरो याति सद्भावं ह्येकनिष्ठया ।
 कीटको भ्रमरं ध्यायन् भ्रमरत्वाय कल्पते ॥ ३६० ॥
 क्रियान्तरासक्तिमपास्य कीटको
 ध्यायन्नलिं तं ह्यलिमावसृच्छति ।
 तथैव योगी परमात्मतत्त्वं ध्यात्वा
 समायाति तदैकनिष्ठया ॥ ३६१ ॥
 अतीव सूक्ष्मं परमात्मतत्त्वं
 न स्थूलदृष्ट्या प्रतिपत्तुमर्हति ।
 समाधिनात्यन्तसुसूक्ष्मवृत्त्या
 ज्ञातव्यमार्थैरतिशुद्धबुद्धिभिः ॥ ३६२ ॥
 यथा सुवर्णः पटुपाकशोधितं
 त्यक्त्वा मलं स्वात्मगुणं ससृच्छति ।
 तथा मनः सत्त्वरजस्तमीमलं
 ध्यानेन संत्यज्य समिति तत्त्वम् ॥ ३६३ ॥
 निरन्तराभ्यास वशात्तद्वित्यं
 पक्वं मनो ब्रह्मणि लीयते यदा ।
 तदा समाधिः सविकल्पवर्जितः
 स्वतोऽद्वयानन्दरसानुभावकः ॥ ३६४ ॥

समाधिनानेन समस्तवासना
 अत्येर्विनाशोऽखिलकर्मणाशः ।
 अन्तर्बहिः सर्वत एव सर्वदा
 स्वरूपविस्फूर्तिरयत्नतः स्यात् ॥ ३६५ ॥
 श्रुतेः शतगुणं विद्यात् मननं, मननादपि ।
 निदिध्यासं लक्षगुणमनन्तं निर्विकल्पकम् ॥ ३६६ ॥
 निर्विकल्पसमाधिना स्फुटं
 ब्रह्मतत्त्वमवगम्यते ध्रुवम् ।
 नान्यथा चलतया मनोगतेः
 प्रत्ययान्तरविमिश्रितं भवेत् ॥ ३६७ ॥
 अतः समाधत्स्व यतेन्द्रियः स-
 निरन्तरं शान्तमनाः प्रतीचि ।
 विध्वंसयध्वान्तमनाद्यविव्यया
 कृतं सदेकत्वविलोकनेन ॥ ३६८ ॥
 योगस्य प्रथमद्वारं वाङ्मिरोधीऽपरिग्रहः ।
 निराशा च निरीहा च नित्यमेकान्तशीलता ॥ ३६९ ॥
 एकान्तस्थितिरिन्द्रियोपरमणे हेतुर्दमश्चेतसः
 संरोधे कारणं शमेन विलयं यायादहंवासना ।
 तेनानन्दरसानुभूतिरचला ब्राह्मी सदा योगिन-
 स्तस्माच्चित्तनिरोध एव सततं कार्यः प्रयत्नान्मुने ! ॥ ३७० ॥
 वाचं नियच्छात्मनि, तं नियच्छ
 बुद्धी, धियं यच्छ च बुद्धिसाक्षिणि ।

तं चापि पूर्णरामनि निर्विकल्पे

विलाप्य शान्तिं परमां भजस्व ॥ ३७१ ॥

देहप्राणेन्द्रियमनोबुद्ध्यादिभिरुपाधिभिः ।

यैर्यैर्वृत्तेः समायोगस्तत्तन्नावोऽस्य योगिनः ॥ ३७२ ॥

तन्निवृत्त्या मुनेः सम्यक् सर्वोपरमणं सुखम् ।

संदृश्यते सदानन्दरसानुभव विप्रवः ॥ ३७३ ॥

अन्तस्थागो वहिस्थागोविरक्तस्यैव युज्यते ।

त्यजत्यन्तर्बहिः सङ्गं विरक्तस्तु मुमुक्षया ॥ ३७४ ॥

वहिस्तु विषयैः सङ्गं तद्यान्तरहमादिभिः ।

विरक्त एव शक्नोति त्यक्तुं ब्रह्मणि निष्ठितः ॥ ३७५ ॥

वैराग्यबोधो पुरुषस्य पक्षिवत्

पक्षी विजानीहि विचक्षण ! त्वम् ।

विमुक्तिसोधाग्रलताधिरोहणं

ताभ्यां विना नान्यतरेण सिध्यति ॥ ३७६ ॥

अत्यन्तवैराग्यवतः समाधिः

समाहितस्यैव दृढप्रबोधः ।

प्रबुद्धतत्त्वस्य हि बन्धमुक्ति-

र्मुक्तात्मनो नित्यसुखानुभूतिः ॥ ३७७ ॥

वैराग्यान्न परं सुखस्य जनकं पश्यामि वश्यात्मन

स्तुष्टेच्छुद्धतरात्मबोधसहितं स्वाराज्यसाम्राज्यं ध्रुक् ।

एतद्द्वारमजस्रमुक्तियुवतेर्यस्मात्त्वमस्मात्परं

सर्वत्रासृज्या सदात्मनि सदा प्रज्ञां कुरु श्रेयसे ॥ ३७८ ॥

आशां छिन्धि विषोपनेषु विषयेष्वेवैव मृत्योः कति
 स्वप्ना जातिकुलायमेष्वभिमतं मुञ्चातिदूरम् क्रियाः ।
 देहादावसति त्वज्जातधिषर्णा प्रज्ञां कुरुष्वाम्नि
 त्वं द्रष्टाऽस्वमनीसिनिर्द्वयपरं ब्रह्मासि यद्वस्तुतः ॥ ३७८ ॥
 लक्ष्मि ब्रह्माणि मानसं दृढतरं संस्थाप्य बाह्येन्द्रियं
 स्वस्थाने विनिवेश्य निश्चलतनुधीपेष्व देहस्थितिम् ।
 ब्रह्मारमैक्यमुपेत्य तन्मयतया चाखण्डवृत्त्याऽनिग्रं
 ब्रह्मानन्दरसं पिबाम्नि मुदा शून्यैः किमन्यैर्भृशम् ॥ ३८० ॥
 अनात्मचिन्तनं त्यक्त्वा कश्मलं दुःखकारणम् ।
 चिन्तयात्मानमानन्दरूपं यन्मुक्तिकारणम् ॥ ३८१ ॥
 एष स्वयं व्योमतिरग्रेषसाक्षी विज्ञानकोषे विलसत्यजस्रम् ।
 लक्ष्यं विधायैनमसद्विलक्षणमखण्डवृत्त्यात्मतयाभुभावय ॥ ३८२ ॥
 एतमश्चिन्तया वृत्त्या प्रत्ययान्तरमूढया ।
 उल्लेखयन् विजानीयात् स्वस्वरूपतया स्फुटम् ॥ ३८३ ॥
 अनात्मत्वं दृढीकुर्व्वन्नहमादिषु संत्यजन् ।
 उदासीनतया तेषु तिष्ठत्स्फुटवटादिवत् ॥ ३८४ ॥
 विशुद्धमन्तःकरणं स्वरूपे
 निवेश्य साक्षिण्यवबोधमात्रे ।
 मनैः मनैर्निश्चलतामुपानयन्
 पूर्णत्वमेवानुविलोकयेत्ततः ॥ ३८५ ॥
 देहेन्द्रियप्राणमनोऽहमादिभिः
 स्वान्नानक्तैरखिलैरुपाधिभिः ।

विमुक्तमात्मानमखण्डरूपं

पूर्णं महाकाशमिवावलोकयेत् ॥ ३८३ ॥

घटकलसंकुसूलसूचीमुख्ये

गंगनमुपाधिशतैर्विमुक्तमेकम् ।

भवति न विविधं तथैव शुद्धं

परमहमादि विमुक्तमेकमेव ॥ ३८७ ॥

ब्रह्मादिस्तम्भपर्यन्ता मृषामात्रा उपाधयः ।

ततः पूर्णं स्वमात्मानं पश्येदेकात्मना स्थितम् ॥ ३८८ ॥

यत्र भ्रान्त्या कल्पितं तद्विवेके

तत्तन्मात्रं नैव तस्माद्विभिन्नम् ।

भ्रान्तेर्नाशे भाति दृष्टाद्विभक्तत्वं

रज्जुस्तद्वद्विश्वमात्मस्वरूपम् ॥ ३८९ ॥

स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णुः स्वयमिन्द्रः स्वयं शिवः ।

स्वयं विश्वमिदं सर्वं स्वस्मादन्यन्न किञ्चन ॥ ३९० ॥

अन्तः स्वयं चापि वह्निः स्वयञ्च

स्वयं पुरस्तात् स्वयमेव पश्चात् ।

स्वयं ह्यवाय्वा स्वयमप्युदीर्यां

तथोपरिष्ठात् स्वयमप्यधस्तात् ॥ ३९१ ॥

तरङ्गफेनभ्रमबुद्बुदादि सर्वं स्वरूपेण जलं यथा तथा ।

चिदेव देहाद्यहमन्तमेतत् सर्वं चिदेवैकरसं विशुद्धम् ॥ ३९२ ॥

सदेवेदं सर्वं जगदवगतं वाङ्मनसयोः,

सतोऽन्यन्नास्त्येव प्रकृतिपरसौमि स्थितवतः ।

पृथक् किं सतस्रायाः कलसघटकुम्भाद्यवगतं
वदत्येव भ्रान्तस्वमहमिति माया मदिरया ॥ ३८३ ॥

क्रियासमभिहारेण यत्र नाग्यदिति श्रुतिः ।

ब्रवीति चैतराहित्यं मिथ्याध्यासनिवृत्तये ॥ ३८४ ॥

आकाशवन्निर्गमजिह्वि कस्य-

निःसीमनिष्यन्दननिर्विकारम् ।

अन्तर्बहिःशून्यमनन्यमद्वयं

स्वयं परंब्रह्म किमस्ति बोध्यम् ॥ ३८५ ॥

वक्तव्यं किमु ? विद्यतेऽत्र बहुधा ब्रह्मैव जीवः स्वयं

ब्रह्मैतज्जगदेपरा तु सकलं ब्रह्माद्वितीयं श्रुतिः ।

ब्रह्मैवाहमिति प्रवक्ष्यमतयः संत्यक्तवाङ्माः स्फुटं

ब्रह्मोभूय वसन्ति सत्ततचिदानन्दात्मनैतदधुवम् ॥ ३८६ ॥

जहि मलमयकोशेऽहं धियोत्थापिताग्ना

प्रसभमनिलकल्पे लिङ्गदेहेऽपि पश्चात् ।

निगमगदितकीर्त्तिं नित्यमानन्दमूर्तिं

स्वयमिति परिचीय ब्रह्मरूपेण तिष्ठ ॥ ३८७ ॥

शवाकारं यावन्नजति मनुजस्तावदशुचिः

परिभ्यः स्यात् क्लेशोजननमरणव्याधिनिक्षयः ।

यदात्मानं शुद्धं कलयति शिवाकारमचलं

तदा तेभ्यो मुक्तो भवति हि तदाह श्रुतिरपि ॥ ३८८ ॥

स्वात्मन्यारोपिताग्नेषाभासवस्तु निरासतः ।

स्वयमेव परं ब्रह्म पूर्णमद्वयमक्रियम् ॥ ३८९ ॥

समाहितायां सति चित्तवृत्तौ
परात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।
न दृश्यते कश्चिदयं विकल्पः

प्रजल्पमात्रः परिशिष्यते ततः ॥ ४०० ॥

असत्कल्पो विकल्पोऽयं विश्वमित्येकवस्तुनि ।

निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ? ॥ ४०१ ॥

द्रष्टुदर्शनदृष्ट्यादिभावशून्यैकवस्तुनि ।

निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ? ॥ ४०२ ॥

कल्पार्णववृत्तान्तपरिपूर्णैकवस्तुनि ।

निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ? ॥ ४०३ ॥

तेजसौव तमो यत्र प्रलीनं भ्रान्तिकारणम् ।

अद्वितीये परे तत्त्वे निर्विशेषे भिदा कुतः ? ॥ ४०४ ॥

एकात्मके परे तत्त्वे भेदवार्त्ता कथं वसेत् ? ।

सुषुप्ती सुखमात्रायां भेदः केनावलोकितः ? ॥ ४०५ ॥

न ह्यस्ति बिम्बं परतत्त्वबोधात्

सदात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।

कालत्रयेणाप्यहिरीक्षितो गुणे-

नद्यम्बुविन्दुर्मृगलक्ष्णिकायाम् ॥ ४०६ ॥

मायामात्रमिदं चैतमद्वैतं परमार्थतः ।

इति ब्रूते श्रुतिः साक्षात् सुषुप्तावनुभूयते ॥ ४०७ ॥

अनन्यत्वमधिष्ठानादारोप्यस्य निरीक्षितम् ।

पण्डितैरज्जुसर्पादौ विकल्पो भ्रान्तिजीवनः ॥ ४०८ ॥

चित्तमूलोविकल्पोऽयं चित्ताभावे न कश्चन ।

अतश्चित्तं समाधेहि प्रत्यक् रूपे परात्मनि ॥ ४०८ ॥

किमपि सततबोधं केवसानन्दरूपं

निरूपममतिवैशं नित्यमुक्तं निरीहम् ।

निरवधि गगनाभं निष्कलं निर्विकल्पं

इदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्वं समाधौ ॥ ४१० ॥

प्रकृतिविकृतिशून्यं भावनातीतभावं

समरसमसमानं मानसंबन्धदूरम् ।

निगमवचनसिद्धं नित्यमस्मत्प्रसिद्धं

इदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्वं समाधौ ॥ ४११ ॥

अजरममरमस्ताभाववस्तुस्वरूपं

स्तिमितसलिलराशिप्रस्थमास्थाविहीनम् ।

अमितगुणविकारं शाश्वतं शान्तमेकं

इदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्वं समाधौ ॥ ४१२ ॥

समाहितान्तःकरणः स्वरूपे

विलोकयात्मानमखण्डवैभवम् ।

विच्छिन्धि बन्धं भवगन्धगन्धितं

यत्नेन पुंस्त्वं सफलीकुरुष्व ॥ ४१३ ॥

सर्वोपाधिनिर्मुक्तं सच्चिदानन्दमहयम् ।

भावयात्मानमात्मस्थो न भूयः कल्पसेऽध्वने ॥ ४१४ ॥

छायेव पुंसः परिदृश्यमानमाभासरूपेण फलानुभूत्या ।

शरीरमाराच्छववन्निरस्तं पुनर्न सन्धत्त इदं महात्मा ॥ ४१५ ॥

सततविमलबोधानन्दरूपं समेत्य
 त्यज जडमलरूपीषाधिमेतं सुदूरे ।
 अथ पुनरपि नैव कथ्यतां वान्तवस्तु-
 स्मरणविषयभूतं कल्पते कुक्षिनाय ॥ ४१६ ॥
 सम्मूलमेतत् परिदृष्ट्वा वज्री सदात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।
 ततः स्वयं नित्यविशुद्धबोधानन्दात्मना तिष्ठति विद्वरिष्ठः ॥ ४१७ ॥
 प्रारब्धसूत्रयथितं शरीरं
 प्रयातु वा तिष्ठतु गीरिवासृक् ।
 न तत् पुनः पश्यति तत्त्ववेत्ताऽऽ-
 नन्दात्मनि ब्रह्मणि लीनवृत्तिः ॥ ४१८ ॥
 अखण्डानन्दमात्मानं विज्ञायास्य स्वरूपतः ।
 किमिच्छन् कस्य वा हेतोर्देहं पुष्पातिं ? तत्त्ववित् ॥ ४१९ ॥
 संसिद्धस्य फलं त्वेतज्जीवन्मुक्तस्य योगिनः ।
 वहिरन्तः सदानन्दरसास्वादेनमात्मनि ॥ ४२० ॥
 वैराग्यस्य फलं बीधी बीधस्योपरतिः फलम् ।
 स्वानन्दानुभवाच्छान्तिरिवैवोपरतिः फलम् ॥ ४२१ ॥
 यद्युत्तरोत्तराभीवः पूर्वं पूर्वं न्तु निष्फलम् ।
 निवृत्तिः परमा दृष्टिरानन्दोऽनुपमः स्वतः ॥ ४२२ ॥
 दृष्टदुःखेष्वनुद्देशो विद्यायाः प्रस्तुतं फलम् ।
 यत् क्षतं भ्रान्तिविलायां नानाकथी जुगुप्सितम् ।
 पञ्चावरो विवेकेन तत् कथं कर्त्तमर्हति ? ॥ ४२३ ॥

विद्याफलं स्यादसतो निवृत्तिः
 प्रवृत्तिरज्ञानफलं तदीक्षितम् ।
 तज्ज्ञानप्रयोर्यन्मृगदण्डिकादौ
 नो चेद्दिदां दृष्टफलं किमस्मात् ॥ ४२४ ॥

अज्ञानद्वन्द्वयन्येर्विनाशो यस्यशेषतः ।
 अनिच्छोर्विषयः किमु प्रवृत्तेः कारणं स्वतः ? ॥ ४२५ ॥
 वासनानुदयोभोग्ये वैराग्यस्य तदावधिः ।
 अहंभावोदयाभावो बोधस्य परमावधिः ।
 लीनवृत्तेरनुत्पत्तिर्मर्यादोपरते स्तु सा । ४२६ ॥

ब्रह्माकारतया सदा स्थिततया निर्मुक्तावाङ्मार्धधी
 रन्यावेदितभोग्यभोगकालनो निद्रालुवद्बालवत् ।
 स्वप्नालोकितलोकवज्जगदिदं पश्यन् कश्चित् लब्धधी
 रास्ते कश्चिदनन्तपुण्यफलभुग्धन्यः स माग्यो भुवि ॥ ४२७ ॥

स्थितप्रज्ञो यतिरयं यः सदानन्दमनुते ।
 ब्रह्मण्येव विलीनात्मा निर्विकारो विनिष्क्रियः ॥ ४२८ ॥

ब्रह्मात्मनोः शोधितयोरेकभावावगाहिनौ ।
 निर्विकल्पा च चिन्मात्रा वृत्तिः प्रज्ञिति कथ्यते ॥ ४२९ ॥

सुस्थितासौ भवेद्यस्य स्थितप्रज्ञः स उच्यते ।
 यस्य स्थिता भवेत् प्रज्ञा यस्यानन्दो निरन्तरः ।

प्रपञ्चो विस्मृतप्रायः स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४३० ॥

लीनधीरपि जागर्त्ति यो जाग्रदन्धवर्जितः ।

बोधो निर्वासनो यस्य स जीवन्मुक्त इष्यते । ४३१ ॥

शान्तसंसारकलनः कलावानपि निष्कलः ।

यस्य चित्तं विनिश्चितं स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४३२ ॥

वर्त्तमानेऽपि देहेऽस्मिन् छायावदनुवर्त्तिनि ।

अहन्ताममताऽभावी जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३३ ॥

अतीताननुसन्धानं भविष्यदविचारणम् ।

ओदासीन्यमपि प्राप्तं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३४ ॥

गुणदोषविशिष्टेऽस्मिन् स्वभावेन विलक्षणे ।

सर्वत्र समदर्शित्वं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३५ ॥

इष्टानिष्टार्थसंप्राप्तौ समदर्शितयात्मनि ।

उभयत्राविकारित्वं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३६ ॥

ब्रह्मानन्दरसस्वादासक्तचित्ततया यतेः ।

अन्तर्वहिरविज्ञानं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३७ ॥

देहेन्द्रियादौ कर्त्तव्ये ममाहंभाववर्जितः ।

ओदासीन्येन यस्तिष्ठेत् स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४३८ ॥

विज्ञात आत्मनो यस्य ब्रह्मभावः श्रुतेर्बलात् ।

भवबन्धविनिर्मुक्तः स जीवन्मुक्त लक्षणः ॥ ४३९ ॥

देहेन्द्रियेष्वहंभाव इदंभावस्तदन्यके ।

यस्य नो भवतः क्वापि सजीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४४० ॥

न प्रत्यग्ब्रह्मणोभेदं कदापि ब्रह्मसर्गयोः ।

प्रज्ञया यो विजानाति स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४४१ ॥

साधुभिः पूज्यमानेऽस्मिन् पीड्यमानेऽपि दुर्जनैः ।

समभावी भवेद्यस्य स जीवन्मुक्त लक्षणः ॥ ४४२ ॥

यत्र प्रविष्टा विषयाः परेरिता
 तदीप्रवाहा इव वारिस्तयो ।
 बीजास्तु सम्प्राप्ततया न विप्रिया
 मृत्पादयन्मेष यतिर्विसृजः ॥ ४४३ ॥
 विज्ञातब्रह्मतत्त्वस्य यद्यापूर्वं न संवतिः ।
 अस्ति चेन्न स विज्ञातब्रह्मभावी वह्निसुखः ॥ ४४४ ॥
 प्राचीनवासनावेगादसौ संसरतीति चेत् ।
 न सदेकत्वविज्ञानात्तद्दीभवति वासना ॥ ४४५ ॥
 अत्यन्तकामुकस्यापि वृत्तिः कुण्ठति मातरि ।
 तस्यैव ब्रह्मवि प्राप्ते पूर्वानन्दे मनीषिणः ॥ ४४६ ॥
 निदिध्यासतम्रीलस्य वाङ्मयप्रत्यय इत्यते ।
 ब्रवीति श्रुतिरेतस्य प्रारब्धफलदर्शनात् ॥ ४४७ ॥
 सुखाग्रभूतो यावत्तावत् प्रारब्धमिष्यते ।
 क्लृप्तोदयः क्रियापूर्वो निष्क्रियो न हि कुदचित् ॥ ४४८ ॥
 अहं ब्रह्मेति विज्ञानात् कल्पकोटिशतार्जितम् ।
 सञ्चितं विषयं याति प्रबोधात् स्वप्नकर्मवत् ॥ ४४९ ॥
 यत् कृतं स्वप्नवेद्यायां पूर्यं वा प्रापमुत्थणम् ।
 सुप्तोत्थितस्य किं तत् स्यात् ? स्वर्गाय नरकाय वा ॥ ४५० ॥
 स्वमसङ्गमुदासीनं परिज्ञाय नभो यथा ।
 न क्षिप्यति च यत्किञ्चित् कदाचिद्वापि कर्मभिः ॥ ४५१ ॥
 न नभो घटयोगेन सुरागन्धेन लिप्यते ।
 तद्वाकीपाधियोगेन तत्कर्मैर्नैव लिप्यते ॥ ४५२ ॥

ज्ञानोदयात् पुरारब्धं कर्म ज्ञानोन्न नश्यति ।
 अदत्त्वा स्वफलं लब्धमुद्दिश्योत्सृष्टवाणवत् ॥ ४५३ ॥
 व्याघ्रबद्धा विनिर्मुक्तो वाणः पक्षीसु गीमती ।
 न तिष्ठति क्षिणस्थिव सत्त्वं वेगेन निर्भरम् ॥ ४५४ ॥
 प्रारब्धं बलवत्तरं खलु विदां भोगेन तस्य क्षयः
 सम्यग्ज्ञानहुताग्नेन विलयः प्राक्सञ्चितागामिनाम् ।
 ब्रह्मात्मैक्यमवेक्ष्य तन्मयतया ये सर्व्वदा संस्थिता
 स्तेषां तस्मिन् न हि कश्चिदपि ब्रह्मैव ते निर्गुणम् ॥ ४५५ ॥
 उपाधितादात्म्यविहीनकेवल-
 ब्रह्मात्मनैवात्मनि तिष्ठतोमुनेः ।
 प्रारब्धसङ्गावकथा न युक्ता
 स्वप्रार्थसम्बन्धकथेव जाग्रतः ॥ ४५६ ॥
 न हि प्रसुप्तः प्रतिभासदेहे
 देहोपयोगिन्यपि च प्रपञ्चे ।
 करोत्यहन्तां ममतामिदन्तां
 किन्तु स्वयं तिष्ठति जागरेण ॥ ४५७ ॥
 न तस्य मिथ्यार्थसमर्थनेच्छा
 न संग्रहस्तज्जागतोऽपि दृष्टः ।
 तच्चानुवृत्तिर्यदि चेन्मृषार्थं
 न निद्रयां मुक्त इतीथ्यते ध्रुवम् ॥ ४५८ ॥
 तद्वत् परे ब्रह्मणिवर्त्तमानः
 सदात्मना तिष्ठति नान्यदीक्षते ।

कृतियथा सप्रविलोकितायै

तथा विदः प्राप्नोमोचनादौ ॥ ४५८ ॥

कर्माणां निश्चितोदेहः प्रारब्धं तस्य कल्पताम् ।

नानादेहात्मनो युक्तं नैवात्मा कर्मनिश्चितः ॥ ४६० ॥

अजो नित्यः शाश्वतश्च ब्रूते श्रुतिरभीष्टवाक् ।

तदात्मना तिष्ठतोऽस्य कुतः प्रारब्धकल्पना ॥ ४६१ ॥

प्रारब्धं सिध्यति तदा यदा देहात्मना स्थितिः ।

देहात्मभावो नैवेष्टः प्रारब्धं त्यज्यतामसः ॥ ४६२ ॥

शरीरस्यापि प्रारब्धकल्पनाभ्रान्तिरेव हि ।

अध्यस्तस्य कुतः सत्त्वम् ? असत्यस्य कुतो जनिः ? ॥ ४६३ ॥

अजातस्य कुतो नाशः ? प्रारब्धमसतः कुतः ?

ज्ञानेनाज्ञानकार्यस्य समूलस्य लयो यदि ॥ ४६४ ॥

तिष्ठत्ययं कथं देह ? इति शङ्कावतो जडान् ।

समाधातुं बाह्यदृष्ट्या प्रारब्धं वदति श्रुतिः ।

न तु देहादिसत्यत्वबोधनाय विपश्चिताम् ॥ ४६५ ॥

परिपूर्णमनाद्यन्तमप्रमेयमविक्रियम् ।

एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६६ ॥

सद्ब्रह्म चिद्ब्रह्म नित्यमानन्दघनमक्रियम् ।

एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६७ ॥

प्रत्यगेकारसं पूर्णमनन्तं सर्वतोमुखम् ।

एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६८ ॥

अहे यममुपादेयमनादेयमनाश्रयम् ।

एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६८ ॥

निर्गुणं निष्कलं सूक्ष्मं निर्विकल्पं निरञ्जनम् ।

एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७० ॥

अनिरूप्यस्वरूपं यज्जानीवाचामगोचरम् ।

एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७१ ॥

सत्समृद्धं स्वतः सिद्धं शुद्धं बुद्धमनीदृशम् ।

एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७२ ॥

निरस्तरागर निरस्तभीगरः

शीलताः सुदान्ता यतयो मंहान्तः ।

विज्ञाय तत्त्वं परमे तदस्ते

प्राप्ताः परा निर्हतिमात्मयोगात् ॥ ४७३ ॥

भवानपीदं परतत्त्वमात्मनः

स्वरूपमानन्दधनं विचार्य ।

विधूय मोहं स्वमनःप्रकल्पितं

मुक्तः कृतार्थो भवतु प्रबुद्धः ॥ ४७४ ॥

समाधिना साधुविनिश्चलात्मना

पश्यात्मतत्त्वं स्फुटबोधचक्षुषा ।

निःसंशयं सम्यगवेक्षितश्चे-

च्छतः पदार्थो न पुनर्विकल्पते ॥ ४७५ ॥

स्वस्याविद्याबन्धसम्बन्धमोक्षात्

सत्यज्ञानानन्दरूपात्मलब्धौ ।

भाष्यं युक्तिर्देहिकोक्तिः प्रमाणं

चान्तःसिद्धाः स्वाशुभूतिः प्रमाणम् ॥ ४७६ ॥

बन्धमोक्षश्च दृष्टिश्च चिन्तारोग्यसुखादयः ।

स्वेनैव वेद्या यज्ज्ञानं परेषामाशुमानिकम् ॥ ४७७ ॥

तटस्थिता बोधयन्ति गुरवः श्रुतयो यथा ।

प्रप्रायैव तरेद्विद्वानीश्वरानुप्यङ्गीतया ॥ ४७८ ॥

स्वाशुभूत्या स्वयं प्राप्त्वा स्वमात्मानमखण्डितम् ।

संश्लिष्टः सन्मुखं तिष्ठेन्निर्व्विकल्पात्मनात्मनि ॥ ४७९ ॥

वेदान्तसिद्धान्त निरुक्तिरेव

ब्रह्मैव जीवः सकलं जगच्च ।

अखण्डरूपस्थितिरेव मोक्षो

ब्रह्माद्वितीये श्रुतयः प्रमाणम् ॥ ४८० ॥

श्रीगुरुवचनात् श्रुतिप्रमाणात्

परमवगम्य सतत्त्वमात्मयुक्त्या ।

प्रशमितकरणः समाहितात्मा

कचिद्वचलाकृतिरात्मनिष्ठतोऽभूत् ॥ ४८१ ॥

कश्चित् कालं समाधाय परे ब्रह्मणि मानसम् ।

बुद्ध्यायपरमानन्दादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४८२ ॥

बुद्धिर्विनष्टा गलिता प्रवृत्ति

ब्रह्मात्मनोरेकतयाऽधिगत्या ।

इदं न जानेऽप्यनिदं न जाने

किं वा ? कियद्वा ? सुखमस्य पारम् ॥ ४८३ ॥

वाचा वक्तुमशक्यमेव मनसा मन्तुं न वास्त्वयते
स्नानन्दामृतपूरपूरितपरब्रह्माशुधैर्वैभवं ।
अशोराशिविशौर्णवार्धिकशिलाभावं भजन्ते मनो
यस्यांश्रांशले विलीनमधुनानन्दात्मना निर्वृतम् ॥ ४८४ ॥

क यतं ? केन वानीतं ? कुत्र लीनमिदं जगत् ? ।
अधुनैव मया दृष्टं नास्ति किं ? महद्दुतम् ॥ ४८५ ॥
किं हेयं ? किमुपादेयं ? किमन्यत् ? किं विलक्षणम् ? ।
अखण्डानन्दपीयूषपूर्णे ब्रह्ममहार्णवे ॥ ४८६ ॥
न किञ्चिदत्र पश्यामि न शृणोमि न वेद्यहम् ।
स्वात्मनैव सदानन्दरूपेणास्मि विलक्षणः ॥ ४८७ ॥

नमो नमस्ते गुरवे महारत्ने
विमुक्तसङ्गाय सदुत्तमाय ।
नित्याद्वयानन्दरसस्वरूपिणे
भूम्ने सदाऽपारदयाम्बुधास्त्रे ॥ ४८८ ॥
यत्कटाक्षशशिसान्द्रचन्द्रिका
पीतधूतभवतापजन्मः ।
प्राप्तवानहमखण्डवैभवा
नन्दमात्मपदमक्षयं ज्ञप्तात् ॥ ४८९ ॥
धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं विमुक्तोऽहं भवग्रहात् ।
नित्यानन्दस्वरूपोऽहं पूर्णोऽहं तदनुग्रहात् ॥ ४९० ॥
असङ्गोऽहमनङ्गोऽहमलिङ्गोऽहमभङ्गरः ।
प्रशान्तोऽहमनन्तोऽहममलोऽहं चिरन्तनः ॥ ४९१ ॥

अकर्त्ताहमभोक्ताहमविकारोऽहमक्रियः ।

शुद्धबोधस्वरूपोऽहं केवलोऽहं सदागिवः ॥ ४८२ ॥

द्रष्टुः श्रोतुर्वक्तुः कर्त्तृभोक्तृविभिन्नएवाहम् ।

नित्यनिरन्तरनिष्क्रियो निःसौमासङ्गपूर्वबोधात्मा ॥ ४८३ ॥

नाहमिदं नाहमदोऽप्युभयोरवभासकं परं शुद्धम् ।

वाङ्माभ्यन्तरगूढं पूर्णं ब्रह्माद्वितीयमेवाहम् ॥ ४८४ ॥

निरुपममनादितत्त्वं त्वमहमिदमददति कल्पनादूरम् ।

नित्यानन्दैकरसं सत्त्वं ब्रह्माद्वितीयमेवाहम् ॥ ४८५ ॥

नारायणोऽहं नरकान्तकोऽहं

पुरान्तकोऽहं पुरुषोऽहमीशः ।

अखण्डबोधोऽहमशेषसाक्षी

निरीश्वरोऽहं निरहञ्च निर्द्वन्द्वः ॥ ४८६ ॥

सर्वेषु भूतेष्वहमेव संस्थितो

ज्ञानात्मनान्तर्बहिराश्रयः सन् ।

भोक्ता च भोग्यं स्वयमेव सर्वं

यद्यत् पृथक् दृष्टमिदन्तया पुरा ॥ ४८७ ॥

मय्यखण्डसुखाभोधी बहुधा विम्वचीचयः ।

उत्पद्यन्ते विलीयन्ते मायामारुतविभ्रमात् ॥ ४८८ ॥

स्थूलादिभावा मयि कल्पिता भ्रमा

दारोपिताशुस्फुरणे न लोकैः

काले यथाकल्पकवत्सराय

नत्वाद्यो निष्कलनिर्विकल्पे ॥ ४८९ ॥

आरोपितं नाश्रयदूषकं भवेत्
 कदापि मूढैरतिदोषदूषितैः ।
 नार्द्रिकरोत्पूषरभूमिभागं
 मरीचिकावारिमहाप्रवाहः ॥ ५०० ॥
 आकाशवत् कल्पविदूरगोऽह
 मादित्यवह्नास्यविलक्षणोऽहम् ।
 अहार्थवन्नित्यविनिश्चलोऽह
 मभोधिवत् पारविवर्जितोऽहम् ॥ ५०१ ॥

न मे देहेन सम्बन्धो मेघेनेव विहायसः ।
 अतः कुतो मे तद्वर्णा जायत्स्वप्नसुषुप्तयः ॥ ५०२ ॥
 उपाधिरायाति स एव गच्छति
 स एव कर्माणि करोति भुङ्क्ते ।
 स एव जीर्यन् म्रियते सदाहं
 कुलाद्रिवन्निश्चल एव संस्थितः ॥ ५०३ ॥
 न मे प्रवृत्तिर्न च मे निवृत्तिः
 सदैकरूपस्य निरंशकस्य ।
 एकात्मको यो निविडो निरन्तरो
 व्योमेव पूर्णः स कथं नु चेष्टते ? ॥ ५०४ ॥
 पुण्यानि पापानि निरिन्द्रियस्य
 निश्चेतसो निर्विक्रतेर्निराकृतेः ।
 कुतोममाखण्डसुखानुभूते ?
 श्रुते ह्यनन्वागतमित्यपि श्रुतिः ॥ ५०५ ॥

क्षायया सृष्टमुष्णं वा शीतं वा सुष्ठु दुष्ठु वा ।
 न सृष्टत्वेव यत् किञ्चित् पुरुषं तद्विलक्षणम् ॥ ५०६ ॥
 न साक्षिणं साक्षाधर्माः संस्पृशन्ति विलक्षणम् ।
 अविकारसुदासीनं गृहधर्माः प्रदोषवत् ॥ ५०७ ॥
 रवेर्यथा कर्मणि साक्षिभावो
 वज्रेर्यथा दाहनियामकत्वम् ।
 रज्जो र्यधारोपितवस्तुसङ्ग-
 स्तथैव कूटस्थचिदात् मनोमे ॥ ५०८ ॥
 कर्त्तापि वा कारयितापि नाहं
 भोक्तापि वा भोजयितापि नाहम् ।
 द्रष्टापि वा दर्शयितापि नाहं
 सोऽहं स्वयंज्योतिरनौदृगाम्ना ॥ ५०९ ॥
 चलत्युपाधौ प्रतिबिम्बस्त्रीष्व
 मौपाधिकं मूढधियो नयन्ति ।
 स्वविम्बभूतं रविवह्निनिष्क्रियं
 कर्त्तास्मि भोक्तास्मि हतोऽस्मि चेति ॥ ५१० ॥
 जले वापि स्थले वापि सुष्ठुलेष जडात्मकः ।
 नाहं विलिप्ये तन्मूर्ध्वदधर्मैर्नभो यथा ॥ ५११ ॥
 कर्त्तृत्वभोक्तृत्वखलत्वमत्तता
 जडत्वबद्धत्वविसृक्ततादयः ।
 बुद्धेर्विकल्पा न तु सन्ति वस्तुतः
 स्वस्मिन् परे ब्रह्मणि केवलेऽद्वये ॥ ५१२ ॥

सन्तु विकाराः प्रकृतेर्दशधा शतधा सहस्रधा वापि ।

किं मे सङ्गभिरेभि न ह्यम्बुदावरमम्बरं स्पृशन्ति ॥ ५१३ ॥

अव्यक्तादिस्थूलपर्यन्तमेत

द्विष्यं यत्राभासमात्रं प्रतीतम् ।

ष्योमप्रस्थं सूक्ष्ममाद्यन्तहीनं

ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१४ ॥

सर्वाधारं सर्व्ववस्तुप्रकाशं

सर्वाकारं सर्व्वगं सर्व्वशून्यम् ।

नित्यं शुद्धं निश्चलं निर्व्विकल्पं

ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१५ ॥

यस्मिन्नस्ताशेषमायाविशेषं

प्रत्यग्रूपं प्रत्ययागम्यमानम् ।

सत्यज्ञानानन्दमानन्दरूपं

ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१६ ॥

निष्क्रियोऽस्मद्विकारोऽस्मि निष्कलोऽस्मि निराकृतिः ।

निर्व्विकल्पोऽस्मि नित्योऽस्मि निरालम्बोऽस्मि निर्द्वयः ॥ ५१७ ॥

सर्वात्मकोऽहं सर्व्वोऽहं सर्वातीतोऽहमद्वयः ।

केवलाखण्डबोधोऽहमानन्दोऽहं निरन्तरम् ॥ ५१८ ॥

स्वाराज्यसाम्राज्यविभूतिरेषा

भवतृकपात्रीमहिमप्रसादात् ।

प्राप्ता मया श्रीगुरवे महात्मने

नमो नमस्तेऽस्तु पुनर्नमोऽस्तु ॥ ५१९ ॥

महास्वप्ने मायाकृतजनिजरास्रत्युगहने
 भ्रमन्तं क्षिप्र्यन्तं बहुसतरतापैरनुदिनम् ।
 महद्द्वारव्याघ्रव्यञ्जितमिममत्यन्तकृपया
 प्रबोध्य प्रस्त्रोपात् परमवितवान्भामसि गुरो ! ॥ ५२० ॥
 नमस्तस्मै सदेकस्मै कस्मैचिन्माहसे नमः ।
 यदेतद्विष्णुरूपेण राजते गुरुराज ते ! ॥ ५२१ ॥
 इति न तमवलोक्य शिष्यवर्यं
 समाधिगतात्मसुखं प्रबुद्धतत्त्वम् ।
 प्रसुदितहृदयः स देशिकेन्द्रः
 पुनरिदमाह वचः परं महात्मा ॥ ५२२ ॥
 ब्रह्मप्रत्ययसन्ततिर्जगदतो ब्रह्मैव सत् सर्व्वतः
 पश्चाध्यात्मदृशा प्रशान्तमनसा सर्व्वास्ववस्त्रास्त्रपि ।
 रूपादन्यमवेक्षितं किमभितयन्नुपतां दृश्यते
 तदद् ब्रह्मविदः सतः किमपरं बुद्धेर्विहारासदम् ॥ ५२३ ॥
 कस्तां परानन्दरसानुभूति
 सुत्सृज्य शून्येषु रमेत विद्वान् ? ।
 चन्द्रे महाङ्गादिनि दीप्यमाने
 चित्रेन्दुमालीकयितुं क इच्छेत् ? ॥ ५२४ ॥
 असत्पदार्थानुभवेन किञ्चि-
 त् न ह्यस्ति तस्मिन् न दुःखहानिः ।
 तद्वदयानन्दरसानुभूत्या
 तप्तः सुखं तिष्ठ सदात्मनिष्ठया ॥ ५२५ ॥

स्वमेव सर्व्वतः पश्यन्मन्थमानः स्वमद्वयम् ।

स्वानन्दमनुभुञ्जानः कालं नय महामते ! ॥ ५२६ ॥

अखण्डबोधात्मनि निर्व्विकल्पे

विकल्पानं व्योम्नि पुरःप्रकल्पनम् ।

तद्वद्वयानन्दमयात्मना सदा

शान्तिं परामित्य भजस्व मौनम् ॥ ५२७ ॥

तूष्णीमवस्था परमोपशान्ति

बूधेरसत्कल्पविकल्पहेतोः ।

ब्रह्मात्मना ब्रह्मविदो महारमनो

यत्राद्वयानन्दसुखं निरन्तरम् ॥ ५२८ ॥

नास्ति निर्व्वसनाश्रोनात् परं सुखकदुस्तमम् ।

विज्ञातात्मस्वरूपस्य स्वानन्दरसपायिनः ॥ ५२९ ॥

गच्छंस्तिष्ठन्नुपविशञ्छयानो वाऽन्यथापि वा ।

यथेच्छया वसेद्विद्वानारमारामः सदा मुनिः ॥ ५३० ॥

न देशकालासनदिग्यमादि

लब्ध्वाद्यपेक्षा प्रतिबन्धवृत्तेः ।

संसिद्धतत्त्वस्य महारमनोऽस्ति

स्ववेदनैका नियमाद्यवस्था ॥ ५३१ ॥

घटोऽयमिति विज्ञातुं नियमः कोऽ ? न्वपेक्ष्यते ? ।

विना प्रमाणसुष्ठुत्वं यस्मिन् सति पदार्थधीः ॥ ५३२ ॥

अयमात्मा नित्यसिद्धः प्रमाणे सति भासते ।

न देशं नापि वा कालं न शुद्धिं वाप्स्यपेक्षते ॥ ५३३ ॥

देवदत्तोऽहमित्येतद्विज्ञानं निरपेक्षकम् ।

तद्वद् ब्रह्मविदोऽप्यस्य ब्रह्माहमिति वेदनम् ॥ ५३४ ॥

भानुनेव जगत् सर्वं भासते यस्मै तेजसा ।

अनात्मकमसत्तुच्छं किं नु ? तस्मावभासकम् ॥ ५३५ ॥

वेदशास्त्रपुराणानि भूतानि सकलान्यपि ।

येनार्थवन्ति तं किं नु विज्ञातारं प्रकाशयेत् ? ॥ ५३६ ॥

एष स्वयंज्योतिरनन्तशक्ति

रात्माऽप्रमेयः सकलानुभूतिः ।

यमेव विज्ञाय विसृज्यबन्धो

जयत्यर्थं ब्रह्मविदुत्तमोत्तमः ॥ ५३७ ॥

न खिद्यते, न विषयैः प्रमोदते

न सज्जते नापि विरज्यते च ।

स्वस्मिन् समं क्रीडति नन्दति स्वयं

निरन्तरानन्दरसेन तप्तः ॥ ५३८ ॥

क्षुधां देहव्यथां त्यक्त्वा बालः क्रीडति वस्तुनि ।

तथैव विद्वान् रमते निर्भ्रमो निरहं सुखी ॥ ५३९ ॥

चिन्ताशून्यमदेन्यभैष्यमशनं पानं, सरिहारादिषु

स्वातन्त्र्येण निरङ्कुशा स्थितिरसौ निद्रा श्मशाने वने ।

वस्त्रं चालनशोषणादिरहितं दिग्वास्तु, शय्या मही

सञ्चारो निगमान्त वीथिषु विदां क्रीडा परे ब्रह्मणि ॥ ५४० ॥

विमानमालम्ब्य शरीरमेतद्

भुजस्त्यग्रेषान् विषयानुपस्थितान् ।

विवेकचूडामणिः ।

७५

परेच्छया बालवदात्मवेत्ता

योऽव्यक्तलिङ्गोऽननु सत्यवाद्यः ॥ ५४१ ॥

दिगम्बरो वापि च साम्बरो वा

त्वगम्बरो वापि चिदम्बरस्थः ।

उन्मत्तवद् वापि च बालवद् वा

पिशाचवद् वापि चरत्यवन्ध्याम् ॥ ५४२ ॥

कामान्निष्कामरूपी संखरत्येकचरोमुनिः ।

स्वात्मनैव सदा तुष्टः स्वयं सर्वात्मना स्थितः ॥ ५४३ ॥

क्वचिन्मूढो विद्वान् क्वचिदपि महाराजविभवः

क्वचिद्भ्रान्तः सोम्यः क्वचिदजगराचारकलितः ।

क्वचित् पात्रीभूतः क्वचिदवमतः काप्यविदितं

खरत्येवं प्राज्ञः सततपरमानन्दसुखितः ॥ ५४४ ॥

निर्धनोऽपि सदा तुष्टोऽप्यसहायो महाबलः ।

नित्यतृप्तोऽप्यभुञ्जानोऽप्यसमः समदर्शनः ॥ ५४५ ॥

अपि कुर्वन्नकुर्व्वाण खाभोक्ता फलभोग्यपि ।

शरीर्यप्यशरीर्येष परिच्छिन्नोऽपि सर्वगः ॥ ५४६ ॥

अशरीरं सदा सन्तमिमं ब्रह्मविदं क्वचित् ।

प्रियाप्रिये न स्पृशतस्तथैव च शुभाशुभे ॥ ५४७ ॥

स्थूलादिसम्बन्धवतोऽभिमानिनः

सुखञ्च दुःखञ्च शुभाशुभे च ।

विध्वस्तबन्धस्य सदात्मनो मुनेः

कुतः शुभं ? वाप्यशुभं फलं वा ? ॥ ५४८ ॥

तमसा यस्तवज्ञानादयस्तोऽपि रविर्जनैः ।

यस्त इत्युच्यते भ्रान्त्या दृष्टत्वा वस्तुलक्षणम् ॥ ५४८ ॥

तद्देहादिबन्धेभ्यो विमुक्तब्रह्मवित्तमम् ।

पश्यन्ति देहवन्मूढाः शरीराभासदर्शनात् ॥ ५५० ॥

अहिनिर्णयनीवायं युक्तदेहस्तु तिष्ठति ।

इतस्ततश्चात्थमानो यत्किञ्चित् प्राणवायुना ॥ ५५१ ॥

स्त्रोतसा नीयते दारु यथा निम्नोन्नतस्थलम् ।

दैवेन लीयते देहो यथाकालोपभुक्तिषु ॥ ५५२ ॥

प्रारब्धकर्म्मपरिकल्पितवासनाभिः

संसारिवच्चरति भुक्तिषु सुक्तदेहः ।

सिद्धः स्वयं वसति साक्षिवदत्र तूष्णीं

चक्रस्य मूलमिव कल्पविकल्पशून्यः ॥ ५५३ ॥

नैवेन्द्रियाणि विषयेषु नियुङ्क्त एष

नैवापयुङ्क्त उपदर्शनलक्षणस्थः ।

नैव क्रियाफलमपीषदवेक्षते स

सानन्दसान्द्ररसपानसुमत्तचित्तः ॥ ५५४ ॥

लक्ष्यालक्ष्यगतिं त्यक्त्वा यस्तिष्ठेत् केवलात्मना ।

शिवएव स्वयं साक्षादयं ब्रह्मविदुत्तमः ॥ ५५५ ॥

जीवन्नेव सदा मुक्तः कृतार्थो ब्रह्मवित्तमः ।

उपाधिनाशाद् ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति निर्णयम् ॥ ५५६ ॥

शैलषवंशसद्भावाभावयोश्च यथा पुमान् ।

तथैव ब्रह्मविच्छेदः सदा ब्रह्मैव नापरः ॥ ५५७ ॥

यत्र कापि विशीर्णं सत् पर्णमिव तरोर्वपुषः पतनात् ।
 ब्रह्मोभूतस्य यतेः प्रागेव तच्चिदग्निना दग्धम् ॥ ५५८ ॥
 सदात्मनि ब्रह्मणि तिष्ठतो मुनेः
 पूर्णाह्वानन्दमयात्मना सदा ।
 न देशकालाद्यचितप्रतीक्षा
 त्वङ्मांसविट्पिण्डविसर्जनाय ॥ ५५९ ॥
 देहस्य मोक्षो मोक्षो न नदण्डस्य कमण्डलोः ।
 अविद्याहृदयग्रन्थिमोक्षो मोक्षो यतस्ततः ॥ ५६० ॥
 कुल्यायामथ नद्यां वा शिवक्षेत्रेऽपि चत्वरे ।
 पर्णं पतति चेत्तेन तरोः किं नु शुभोऽशुभम् ? ॥ ५६१ ॥
 पत्रस्य पुष्पस्य फलस्य नाशवद्
 देहेन्द्रियप्राणधियां विनाशः ।
 नैवात्मनः स्वस्य सदात्मकस्या-
 नन्दाकृतेर्हृच्चवदस्ति चैषः ॥ ५६२ ॥
 प्रज्ञानघनइत्यात्मसंक्षेपं सत्यसूचकम् ।
 अविद्योपाधिकस्यैव कथयन्ति विनाशनम् ॥ ५६३ ॥
 अविनाशी वा अरेऽयमात्मेति श्रुतिरात्मनः ।
 प्रब्रवीत्यविनाशित्वं विनश्यत्सु विकारिषु ॥ ५६४ ॥
 पाषाणवृक्षतृणधान्यकटाखराद्या
 दग्धा भवन्ति हि मृदेव यथा तथैव ।
 देहेन्द्रियासु मनआदि समस्तदृश्यं
 ज्ञानाग्निदग्धमुपयाति परात्मभावम् ॥ ५६५ ॥

विलक्षणं यथा ध्यात्वं लीयते भागुतेजसि ।
 तथैव सकलं दृश्यं ब्रह्मणि प्रविलीयते ॥ ५६६ ॥
 घटनष्टे यथा व्योम व्योमैव भवति स्फुटम् ।
 तथैवोपाधिविलये ब्रह्मैव ब्रह्मवत् स्वयम् ॥ ५६७ ॥
 चीरं चीरे यथा क्षिप्तं तैलं तैले जलं जले ।
 संयुक्तमेकतां याति तथात्मन्यात्मविन्मुनिः ॥ ५६८ ॥
 एवं विदेहकैवल्यं सम्भान्तमखण्डितम् ।
 ब्रह्मभावं प्रपद्येव यतिर्नावर्त्तते पुनः ॥ ५६९ ॥
 सदात्मैकत्वविज्ञानदग्धाविद्यादिवर्णः ।

अमुष्य ब्रह्मभूतत्वाद्ब्रह्मणः कुत उद्भवः ? ॥ ५७० ॥
 मायाकृतौ बन्धमोक्षौ न स्तः स्वात्मनि वस्तुतः ।
 यद्यारब्धौ निष्क्रियायां सर्पाभासविनिर्गमौ ॥ ५७१ ॥
 प्रावृत्तेः सदसत्त्वाभ्यां वक्तव्ये बन्धमोक्षयोः ।

नावृत्तिर्ब्रह्मणः काचिदन्याभावादनावृत्तम् ।
 यद्यस्यद्वैतहानिः स्वात् द्वैतं नो सङ्गते श्रुतिः ॥ ५७२ ॥
 बन्धस्य मोक्षस्य स्रष्टेव मूढा बुद्धेर्गुणं वस्तुनि कल्पयन्ति ।
 दृगावृत्तिं मेघकृतां यथा रवो यतोऽद्यासङ्गचिदेकमन्तरम् ॥ ५७३ ॥

अस्तीति प्रत्ययो यच्च यच्च नास्तीति वस्तुनि ।
 बद्धेरेव गुणावेतौ न तु नित्यस्य वस्तुनः ॥ ५७४ ॥
 अतस्तौ मायया कृतौ बन्धमोक्षौ न वात्मनि ।
 निष्कले निष्क्रिये शान्ते निरवयवे निरङ्गने ।
 अद्वितीये परे तत्त्वे व्योमवत् कल्पना कुतः ? ॥ ५७५ ॥

न निरोधो न चोत्पत्तिर्न बन्धो न च सायकः ।
 न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता ॥ ५७६ ॥
 सकलनिगमचूडास्वान्तसिद्धान्तगुह्यं
 परमिदमतिगुह्यं दर्शितं ते मयाय ।
 अपगतकलिदोषं कामनिर्मुक्तबुद्धिं
 त्वमनुवद सकल्यं भावयित्वा मुमुक्षुम् ॥ ५७७ ॥
 इति श्रुत्वा गुरोर्वीक्ष्य प्रश्रयेण कृतानतिः ।
 स तेन समनुज्ञातो यथो निर्मुक्तबन्धनः ॥ ५७८ ॥
 गुरुरेव सदानन्दसिन्धौ निर्धम्ममानसः ।
 पावयन् वसुधां सर्वां विचचार निरन्तरः ॥ ५७९ ॥
 इत्याचार्यस्य शिष्यस्य संवादेनात्मलक्षणम् ।
 निरूपितं मुमुक्षूणां सुखबोधोपपत्तये ॥ ५८० ॥
 हितमिदमुपदेशमाद्रियन्तां
 विहितनिरस्तसमस्तचित्तदोषाः ।
 भवसुखविरताः प्रशान्तचित्ताः
 श्रुतिरसिका यतयो मुमुक्षवो ये ॥ ५८१ ॥
 संसाराध्वनि तापभानुकिरणप्रोबूतदाहव्यथा-
 खिन्नानां जलकाङ्क्षया मरुभुवि आन्धा परिभ्राम्यताम्
 अत्यासन्नसुधासुधिं सुखकरं ब्रह्मादयं दर्शयेत्
 एषा शङ्करभारतीविजयतेनिर्झाणसन्दायिनी ॥ * ॥
 इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यगोविन्दभगवत्पूज्य-
 पादशिष्यश्रीमच्छङ्कर भगवत्कृतो विवेकचूडामणिः समाप्तः ॥

THE FOLLOWING IS THE LIST OF
PROFESSOR TARKAVACHASPATI'S
WORKS & PUBLICATIONS.

	Rs.	As.
1. Asubodham Vyakaranam.	3	4
2. Dhaturupadarsha.	2	"
3. Sabdastoma Mahanidhi.	10	"
4. Sidhantakoumudi with Sarala.	11	"
5. Sidhantavindusara.	"	8
6. Tuladanadipadhati.	4	"
7. Gaya Shradhadipadhati.	1	"
8. Sabdartharatna.	"	12
9. Vakyamanjari.	"	4
10. Vrittaratnakara and Chhandomanjari with notes.	"	10
11. Venisanhara with a Commentary.	1	"
12. Mudrarakshasa. Ditto.	1	8
13. Ratnavali. Ditto.	1	8
14. Malavikagnimitra. Ditto.	1	8
15. Dhananjayavijaya. Ditto.	"	4
16. Mahaviracharita. Ditto.	1	8
17. Sankhyatatwakoumudi. Ditto.	2	8
18. Veiyakarana Bhusanasara.	2	"
19. Lilavati.	"	12
20. Vijaganita.	1	"
21. Sishupalabadha with Mallinatha.	6	"
22. Kiratarjuniya. Ditto.	2	8
23. Kumarasambhava Puryakhandam. Ditto.	1	"
24. Kumarasambhava Uttarakhandam.	"	8
25. Panini Sutras.	"	12
26. A comprehensive Sanscrit Dictionary (In the Press)	60	"
27. Kadambari with a commentary.	4	"

28. Rajaprasasti.	2
29. Gayitri.
30. Anumanachintamanididhiti.	2 8
31. Sarvadarshanasangraha.	2 „
32. Bhaminibilasha with notes.	1 „
33. Hitopodesha with notes.	1 „
34. Bhasha parichheda and Muktavali.	1 „
35. A discourse on the Hindu polygamy.	„ 4
36. Dashakumaracharita with notes.	1 8
37. Paribhashendusekhara.	1 8
38. Kavikalpadruma.	„ 8
39. Chakradatta.	2 8
40. Unadisutra with a commentary.	2 „
41. Medini Kosha.	2 8
42. Panchatantra.	2 8
43. Bidwanmodatarangini.	„ 8
44. Madhavachampu.	„ 6
45. Tarkasangraha.	„ 2
46. Ritusanhara with notes.	„ 6
47. Vivekachuramani.	„ 6
48. Kavyasangraha (complete work.)	5 „
49. Linganushashana with commentary.	„ 4

Apply to Pandit Jibananda Vidyasagara B. A.

The 10th May
1872.

}

Govt. Sanskrit College.
CALCUTTA.

**THE FOLLOWING IS THE LIST OF
PROFESSOR TARKAVACHASPATI'S
WORKS & PUBLICATIONS.**

			Rs.	As.
1. Asubodham Vyakaranam.	3	4
2. Dhaturupadarsha.	2	„
3. Sabdastoma Mahanidhi.	10	„
4. Sidhantakoumudi with Sarala.	11	„
5. Sidhantavindusara.	„	8
6. Tuladanadipadhati.	4	„
7. Gaya Shradhadipadhati.	1	„
8. Sabdartharatna.	„	12
9. Vakyamanjari.	„	4
10. Vrittaratnakara and Chhandomanjari with notes.			„	10
11. Venisanhara with a Commentary.	1	„
12. Mudrarakshasa. Ditto	1	8
13. Ratnavali Ditto	1	8
14. Malavikagnimitra. Ditto	1	8
15. Dhananjayavijaya. Ditto	„	4
16. Mahaviracharita. Ditto	1	8
17. Sankhyatatwakoumudi. Ditto	2	8
18. Veiyakarana Bhusanasara.	2	„
19. Lilavati.	„	12
20. Vijaganita.	1	„
21. Sishupalabadha with Mallinatha.	6	„
22. Kiratarjuniya. Ditto	2	8
23. Kumarasambhava Purvakhandam. Ditto	1	„
24. Kumarasambhava Uttarakhandam.	„	8
25. Panini Sutras.	„	12
26. A comprehensive Sanscrit Dictionary (In the Press)			60	„
27. Kadambari with a commentary.	4	„

28. Rajaprasasti.	2
29. Gayitri.
30. Anumanachintamanididhiti.	2 8
31. Saryadarshanasangraha.	2 "
32. Bhaminibilasha with notes.	1 "
33. Hitopodesha with notes.	1 "
34. Bhasha parichheda and Muktavali.	1 "
35. A discourse on the Hindu polygamy.	" 4
36. Dashakumaracharita with notes.	1 8
37. Paribhashendusekhara.	1 8
38. Kavikalpadruma.	" 8
39. Chakradatta.	2 8
40. Unadisutra with a commentary.	2 "
41. Medini Kosha.	2 8
42. Panchatantra.	2 8
43. Bidwanmodatarangini.	" 8
44. Madhavachampu.	" 6
45. Tarkasangraha.	" 2
46. Ritusanhara with notes.	" 6
47. Vivekachuramani.	" 6
48. Kavyasangraha (complete work.)	5 "
49. Linganusashana with commentary.	" 4

Apply to Pandit Jibananda Vidyasagara B. A.

The 10th May
1872.

}

Govt. Sanskrit College.
CALCUTTA.

5876-8

**This book is a preservation photocopy.
It was produced on Hammermill Laser Print natural white,
a 60 # book weight acid-free archival paper
which meets the requirements of
ANSI/NISO Z39.48-1992 (permanence of paper)**

Preservation photocopying and binding

by

**Acme Bookbinding
Charlestown, Massachusetts**

1996

3 2044 025 022 3

